

Ηλίας-Αστρινός Βενιανάκης

**Η ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ
ΣΥΝΟΡΩΝ ΚΑΙ Η ΗΠΕΙΡΟΘΕΣΣΑΛΙΑ (1832-1836)**

Το άρθρο αυτό στοχεύει αφενός στην αξιολόγηση όλων των γεωγραφικών στοιχείων που οδήγησαν στον τελικό καθορισμό των πρώτων συνόρων του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους και αφετέρου στην παρουσίαση των προβλημάτων που δημιουργήθηκαν κατά την διάρκεια των εργασιών των οριοθετών για την χάραξή τους. Προβλήματα, τα οποία, οφείλονταν α) στις υποκινούμενες από την Πύλη αναταραχές ληστοσυμμοριών στα ελληνοτουρκικά σύνορα και ιδιαίτερος στην Ήπειρο, οι οποίες έβαλαν σε κίνδυνο ακόμη και αυτήν την ζωή των οριοθετών, β) στην άρνηση της Πύλης να παράσχει δια των αναγκαίων διαταγμάτων της προστασία στους οριοθέτες και γ) στην προσπάθειά της, αμφισβητώντας την εγκυρότητα και την αμεροληψία του έργου των οριοθετών, να προβάλλει βέτο και να επιτύχει την επαναδιαπραγμάτευση της καθιερωμένης από τον Διακανονισμό της Κωνσταντινουπόλεως της 9/21 Ιουλίου 1832 συνοριακής γραμμής, γεγονός το οποίο, όπως θα δούμε κατά την ανάλυση του θέματος, δεν πέτυχε.

Ο Διακανονισμός της Κωνσταντινουπόλεως ή αλλιώς η συνθήκη του Καλεντέρ Κιοσκ¹ (9/21 Ιουλίου 1832) υπήρξε το αποτέλεσμα των μακροχρόνιων διπλωματικών συνομιλιών μεταξύ της Ελλάδας, της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και των τριών Μεγάλων Δυνάμεων, της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας. Το άρθρο 1 της συνθήκης όριζε τα σύνορα του Ελληνικού Κράτους. Ξεκινούσαν στα ανατολικά από τις εκβολές του ποταμού που ρέει κοντά στο χωριό Γραδίτζα και

---

¹ Για τον Διακανονισμό της Κωνσταντινουπόλεως και τις σχετικές διαπραγματεύσεις βλέπε: Θανάσης Χρήστου, *Τα σύνορα του Ελληνικού Κράτους και οι Διεθνείς Συνθήκες*, τομ. πρώτος, Αθήνα, 1999, σ. 58-65.

Ιωάννης Χρ. Πούλος, *Τα πρώτα σύνορα της Νεωτέρας Ελλάδος*, εν *ΔΙΕΕΕ*, τομ. ΙΗ', Αθήνα, 1965 - 1966, σ. 71-75.

Photini Constantopoulou, *The Foundation of the Modern Greek State, Major treaties and conventions (1830-1947)*, Athens, 1999.

Κατερίνα Γαρδίκια, *Προστασία και εγγυήσεις σταδία και μύθοι της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης (1821-1920)*, Θεσσαλονίκη, 1999.

ακολουθούσαν τον ποταμό αυτό έως τις πηγές του. Κατόπιν περνούσαν από τα βουνά Όθρυς και Βελούχι(Τυμφρηστός) και κατέληγαν στον Αμβρακικό κόλπο μεταξύ Κόπραινας και Μενιδίου αφήνοντας το στενό του Μακρυνόρους στο Ελληνικό Κράτος. Το τμήμα της παραλίας του Αμβρακικού προς τα βόρεια και τα δυτικά από το σημείο που η συνοριακή γραμμή συναντά τη θάλασσα ανήκε στην Τουρκία, ενώ το αντίστοιχο τμήμα προς τα νότια και τα δυτικά ανήκε στο Ελληνικό Κράτος με εξαίρεση το φρούριο της Πούντας('Ακτιο) και μια μικρή περιοχή γύρω του που βρισκόταν υπό οθωμανική κατοχή. Στο φρούριο αυτό, σύμφωνα με το άρθρο 6 της Συνθήκης θα στρατοπέδευε μόνο η αναγκαία για την κατοχή του τουρκική φρουρά και σε καμιά περίπτωση οι Οθωμανικές αρχές δεν θα εμπόδιζαν την διέλευση των ελληνικών πλοίων από το στενό Πούντας-Πρέβεζας.

Στις εργασίες της οριοθέτησης μετείχε ένας Οθωμανός οροθέτης που διορίστηκε από την Πύλη, και ένας Έλληνας οροθέτης που διορίστηκε από την Ελληνική Κυβέρνηση. Οι εργασίες της χάραξης των συνόρων έπρεπε να ολοκληρωθούν μέσα σε έξι μήνες από την 9^η/21^η Ιουλίου 1832 και εάν προέκυπταν διαφωνίες μεταξύ των οροθετών, αυτές θα επιλύονταν με γνώμονα την αρχή της πλειοψηφίας (άρθρο 3).

Εκτός των σχετικών πληροφοριών για την γενική κατάσταση του Ελληνικού Κράτους κατά τους πρώτους χρόνους της υπάρξεώς του, το υλικό των φακέλων F.O. 32/35-56 και 57-74 του Βρετανικού Υπουργείου Εξωτερικών παρέχει αρκετά στοιχεία, τα οποία διαφωτίζουν ειδικότερα θέματα ή προβλήματα της περιόδου και επιτρέπουν νέες ερμηνευτικές προσεγγίσεις. Τέτοια θέματα είναι: η διαμόρφωση και εφαρμογή της Βρετανικής πολιτικής στην Ελλάδα και στην Ανατολική Μεσόγειο, ο ανταγωνισμός των Μ. Δυνάμεων για την εξασφάλιση επιρροής στην Ελλάδα, οι επεμβάσεις των διπλωματικών Αντιπροσώπων τους, το έργο της Αντιβασιλείας στην Ελλάδα, η οικονομική κατάσταση της χώρας την περίοδο αυτή, οι διαπραγματεύσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας για την ρύθμιση ζητημάτων σχετικών με τις τουρκικές ιδιοκτησίες στην Ελλάδα, την μετανάστευση, την ιθαγένεια, την σύναψη συνθήκης εμπορίου, τα πολιτικά κόμματα και η στάση τους έναντι των Μ. Δυνάμεων και τέλος η χάραξη των ελληνικών συνόρων και η σύνταξη του σχετικού χάρτη, θέμα

το οποίο θα μας απασχολήσει σε αναφορά με τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν στον χώρο της Ηπείρου και τις συνέπειές τους στην εξέλιξη του οροθετικού ζητήματος.

Ιδιαίτερος στην εργασία αυτή, χρησιμοποιήθηκαν τα κείμενα από τα Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας, Επιτομαί Εγγράφων του Βρετανικού Υπουργείου των Εξωτερικών, τόμοι β' και γ', Φάκελοι 35-56 και 57-74, της Ακαδημίας Αθηνών. Παράλληλα χρησιμοποιήθηκε και άλλη βοηθητική βιβλιογραφία που παρατίθεται στις υποσημειώσεις.

Για την συμβολή του, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμώς τον καθηγητή μου της Ιστορίας των Νεωτέρων Χρόνων κ. Γεώργιο Πλουμίδη, για την προτροπή του και τις πολύτιμες επιστημονικές συμβουλές του, οι οποίες υπήρξαν ο θεμέλιος λίθος για την σύνταξη του παρόντος άρθρου, στον οποίο το αφιερώνω.

1. ΟΔΗΓΙΕΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΟΡΟΘΕΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΤΟΥ ΔΙΑΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ.

Για την πραγματοποίηση των όρων του Διακανονισμού στάλθηκαν οδηγίες προς τους οροθέτες των Μεγάλων Δυνάμεων στις 13/25 Ιουλίου 1832, στις οποίες συνήφθησαν τα άρθρα 1 και 3 του Διακανονισμού της Κωνσταντινουπόλεως. Σύμφωνα με αυτές εκκαλούντο οι οροθέτες, μολονότι ο Διακανονισμός προέβλεπε ότι η χάραξη των συνόρων έπρεπε να πραγματοποιηθεί «αμελλητί» σε ολόκληρη την έκτασή τους, να αρχίσουν το έργο τους από τον Αμβρακικό κόλπο, ώστε η σχετική με την περιοχή του Ζητουνίου(Λαμίας) απόφαση της Διασκέψεως να προηγηθεί της χαράξεως του τμήματος της οροθετικής γραμμής προς τον Παγασητικό κόλπο, προφανώς για να προλάβουν αντιδράσεις της Τουρκίας στην επίμαχη αυτή περιοχή.

Παράλληλα οι πρέσβεις των Τριών Δυνάμεων στην Κωνσταντινούπολη έστειλαν οδηγίες στους αντιπρέσβεις τους στο Ναύπλιο, καθώς και απόσπασμα του αρχικού σχεδίου του άρθρου 1 του Διακανονισμού. Μέσα στις οδηγίες αυτές υπήρχε ακριβές αντίγραφο του κειμένου του Διακανονισμού καθώς και η εντολή να τηρήσουν τούτο μυστικό μέχρι της δημοσιεύσεώς του από την Διάσκεψη του Λονδίνου. Εάν

όμως το έκριναν αναγκαίο, τους δινόταν η δυνατότητα να γνωστοποιήσουν εμπιστευτικά στην Ελληνική Κυβέρνηση ό,τι αφορούσε την εκκένωση των εδαφών, τα βακούφια και τις ιδιωτικές περιουσίες. Επίσης να ανακοινώσουν αμέσως σ' αυτήν τὰ άρθρα 1 και 3 του Διακανονισμού ούτως ώστε η Ελληνική Κυβέρνηση να μπορέσει να διορίσει επίτροπο, ο οποίος θα συμμετείχε στο έργο της οροθετήσεως.

Οι αντιπρόσβεις αναλάμβαναν ακόμη την υποχρέωση να διαβιβάσουν προς τους οροθέτες τις επισυνημμένες για το έργο τους οδηγίες, το οποίο έπρεπε να αρχίσει το αργότερο στις 13/25 Αυγούστου 1832, και να περατωθεί εντός των συμφωνηθέντων μετά της Πύλης χρονικών ορίων, δηλαδή μέσα σε έξι μήνες από την 9^η έως την 21^η Ιουλίου 1832 σύμφωνα με το άρθρο 3 της συνθήκης.

Στο κείμενο τούτο αναφέρεται ότι το ανατολικό άκρο των συνόρων έπρεπε να καθοριστεί νότια του λιμένος Φτελιό, χωρίς όμως στην τελική διατύπωση του άρθρου να γίνεται οποιαδήποτε μνεία για το σημείο αυτό. Στο αρχικό σχέδιο του άρθρου διευκρινίζεται, ότι η μοναδική ουσιαστική τροποποίηση αφορά το φρούριο της Πούντας, γύρω από το οποίο προβλεπόταν να παραχωρηθεί έκταση, της οποίας η περιφέρεια αποφασίστηκε να έχει ακτίνα όχι μικρότερη της μισής ώρας, ούτε μεγαλύτερη της μίας ώρας. Παρά το γεγονός ότι οι πρόσβεις στην Κωνσταντινούπολη υπέθεταν ότι η οροθετική γραμμή θα περνούσε διά της περιοχής των Αγράφων, παρά ταύτα απέφυγαν να την κατονομάσουν, διότι δεν είχαν συγκεκριμένα γεωγραφικά στοιχεία για τα όριά της. Εξάλλου όπως ανέφεραν δεν έδειχναν απόλυτη εμπιστοσύνη στους ήδη υπάρχοντες χάρτες εξαιτίας των μεταξύ των υπάρχουσών διαφορών και των ελλείψεων¹.

Σε έκθεσή τους προς την Διάσκεψη του Λονδίνου στις 19/31 Ιουλίου 1832, οι πρόσβεις των Δυνάμεων στην Κωνσταντινούπολη πρότειναν τα ανατολικά σύνορα να αρχίζουν νοτίως του χωριού Γραδίτζα, χωρίς όμως να αναφέρουν ρητώς τον Παγασητικό κόλπο, γεγονός που ευνοούσε την Πύλη, συμφωνούσε με τις επιδιώξεις και τις προτάσεις που είχε κάνει στις διαπραγματεύσεις και της έδωσε την ευκαιρία για μελλοντικές

---

¹ Βλ. F.O. 78-,219^α,444 (94).

αντιδράσεις στην χάραξη των συνόρων με αποτέλεσμα το έργο των οροθετών, όπως θα δούμε, να χρονίσει. Η δικαιολογία των τριών πρέσβων ήταν ότι έτσι ολοκληρωνόταν πιο επιτυχημένα ο διαχωρισμός μεταξύ των δύο κρατών.

Οι πρέσβεις ανέφεραν ακόμη ότι η τελική διευθέτηση των συνόρων είχε παρουσιάσει μεγάλες δυσκολίες εξαιτίας κυρίως της ατέλειας και των διαφορών μεταξύ των υπαρχόντων χαρτών. Γι αυτό αναγκάστηκαν να επιφέρουν μεταβολές στη γραμμή Παγασητικού -Αμβρακικού και να επιμείνουν στον ακριβέστερο καθορισμό της, αναφέροντας ονομαστικά τα πλέον εξέχοντα και τα γνωστότερα σημεία της χώρας, όπως το Βελούχι, το οποίο δεν ήταν χαρτογραφημένο. Επειδή στο δυτικό τμήμα των συνόρων η ασάφεια ήταν μεγαλύτερη ως προς την ακριβή θέση των τοπωνυμίων, ανέθεσαν στους οροθέτες την φροντίδα να καθορίσουν την διεύθυνση της συνοριακής γραμμής λαμβάνοντας υπ' όψη τους τα πιο ουσιαστικά σημεία για την άμυνα εκατέρωθεν των εδαφών¹.

Με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου της 18^{ης}/30^{ής} Αυγούστου 1832 οι Μεγάλες Δυνάμεις επεκύρωσαν τους όρους του Διακανονισμού, υιοθετώντας την γραμμή Αμβρακικού Παγασητικού και απορρίπτοντας τα τουρκικά αιτήματα του ιδιαίτερου Πρωτοκόλλου.

2. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΟΡΙΑΚΗΣ ΓΡΑΜΜΗΣ.

Με βάση τους όρους του Διακανονισμού της Κωνσταντινουπόλεως της 9^{ης}/21^{ης} Ιουλίου 1832, που επικυρώθηκαν στο Λονδίνο με το Πρωτόκολλο της 18^{ης}/30^{ής} Αυγούστου 1832, συγκροτήθηκε η Οροθετική Επιτροπή, την οποία αποτελούσαν οι συνταγματάρχες, G. Baker της Αγγλίας, A. de Scalon της Ρωσίας και J. Barthelemy της Γαλλίας. Από την πλευρά της Τουρκίας μετείχε ο Χουσεΐν Βέης, ενώ από την πλευρά της Ελλάδας ο στρατηγός Ιωάννης Στάκος. Η Επιτροπή συγκροτήθηκε σε σώμα για

---

¹ Ε. Πρεβελάκης, Ο Διακανονισμός της Κωνσταντινουπόλεως (9/21 Ιουλίου 1832), *Μνημοσύνη*, τ.5 (1974-1975), σ.268-277

πρώτη φορά στην Πρέβεζα¹, στις 31 Αυγούστου /12 Σεπτεμβρίου 1832 και ολοκλήρωσε το έργο της σε εννέα συνεδριάσεις στις 6-18 Νοεμβρίου 1832. Μερικά από τα προβλήματα που οι οροθέτες αντιμετώπισαν κατά την διάρκεια των εργασιών τους ήταν ότι δεν μιλούσαν την ίδια γλώσσα και χρησιμοποιούσαν διαφορετικά όργανα και διαφορετικούς πίνακες, γεγονός που, μαζί με τις σωματικές ασθένειες, καθυστέρωσε την ταχύτερη εξέλιξη των εργασιών της Επιτροπής.

Ξεκινώντας από τον Αμβρακικό κόλπο, σύμφωνα με τις οδηγίες τους, οι οροθέτες καταρχήν διένειμαν τα νησιά και τις βραχονησίδες του Αμβρακικού κόλπου. Το Γαϊδουρονήσι και το Κορακονήσι δόθηκαν στην Τουρκία καθώς ήταν πλησιέστερα προς την παραλία, ενώ τα νησιά Κέφαλος και Βούβαλος ως και ορισμένες άλλες βραχονησίδες, καθώς ευρίσκονται νοτιότερα, δόθηκαν στην Ελλάδα.

Στην ηπειρωτική πλευρά, με βάση τον γεωγραφικό χάρτη της περιοχής, ο οποίος παριστούσε επακριβώς τα οριακά σημεία, γεγονός που διαπιστώθηκε και από την επιτόπια έρευνα των οροθετών, η συνοριακή γραμμή ορίστηκε «εν τω μέσω μεγάλου έλους τέμνοντος την χερσόνησον από τα αρκτικό - αρκτικο-ανατολικά προς τα μεσημβρινο - μεσημβρινο-δυτικά». Συγκεκριμένα, η οροθετική γραμμή εκτεινόταν βορειοανατολικά σε απόσταση διαμέτρου δύο μιλίων από το φρούριο του Ακτίου (Πούντα), και νοτιοδυτικά σε απόσταση τρισήμισι μιλίων. Η παραλία και το φρούριο του Ακτίου παρέμειναν στην Τουρκία. Το πρώτο σημείο της οροθετικής γραμμής ελήφθη δυτικά επί της παραλίας του Αμβρακικού κόλπου μεταξύ των θέσεων Κοπραίνης και Μενιδίου. Το όριο ξεκινούσε από κάποια μικρή στενωπό, πού οδηγούσε προς το Μενίδι, και ακολουθούσε την υπώρεια των λόφων μέχρι την είσοδο του στενού του Μακρυνόρους, το οποίο και τέμνει δι' ευθείας γραμμής έως ότου φθάσει πάλι στην υπώρεια του όρους. Στη συνέχεια ακολουθούσε αυτήν έως τον μικρό ποταμό Δούπτσα, του οποίου την κοίτη ακολουθούσε, φτάνοντας μέχρι το στενό που σχηματίζουν δύο βουνά. Διέβαινε το στενό αυτό και εισερχόταν σε κάποιο χείμαρρο ο οποίος κατέληγε στον ποταμό Κομπότη.

¹ Για τα κείμενα των Συνεδριάσεων της Επιτροπής βλ.: Α. Ι. Σούτσος, *Συλλογή των εις το εξωτερικόν δημόσιον δίκαιον της Ελλάδος αναγομένων επισήμων εγγράφων, εκπονηθείσα κατ' επιταγήν και δημοσιευθείσα κατ' έγκρισιν του επί του Β. Οίκου και των Εξωτερικών Σχέσεων Υπουργείου*, Αθήναι 1858, σ. 304-317.

Οι οροθέτες προτίμησαν ως όριο την γραμμή που διαβαίνει τις υπώρειες των λόφων του Μακρυνόρους και φτάνει μέχρι τον ποταμό Κομπότη και όχι τις κορυφές των λόφων. Σκοπός ήταν να εξασφαλίσουν στην Ελλάδα τα στενά, τις διόδους του Μακρυνόρους αλλά και τη θέση Δρυμονάρι, καίριο στρατηγικό σημείο, άνευ του οποίου το στενό του Μακρυνόρους θα μπορούσε εύκολα να καταπατηθεί από τα οθωμανικά στρατεύματα από την δεξιά του πλευρά. Επιπλέον η διεύθυνση των βουνών ήταν κάθετη προς την οροθετική γραμμή και επομένως δεν ήταν δυνατόν να ληφθούν ως σημείο οι ράχες των λόφων. Στην Ελλάδα επίσης αποδόθηκε η κοιλάδα του Σύντεκνου, η οποία επέτρεπε την επικοινωνία των δυτικών περιοχών της χώρας με τις ανατολικές περιοχές μέσω της γέφυρας της Τατάρνας. Οι αλυκές της Κόπραϊνας, η πεδιάδα της Άρτας μέχρι τους πρόποδες του Μακρυνόρους, η γέφυρα του Κόρακος και η κοιλάδα του Ζουμερού παρέμειναν στην Τουρκία. Με αυτό τον τρόπο οι οροθέτες παρείχαν τα αντίστοιχα απαραίτητα μέτρα άμυνας και στις δύο χώρες, και προσέφεραν σε κάθε μια από αυτές ίσης αξίας στρατηγικές θέσεις.

Από τον ποταμό Κομπότη μέχρι τον Αχελώο η χάραξη των συνόρων λόγω της μορφολογίας του εδάφους υπήρξε ευκολότερη, διασφαλίζοντας στις δύο επικράτειες σπουδαίες οχυρές θέσεις. Πρόκειται για ένα φυσικό σύνορο. Ειδικότερα, η συνοριακή γραμμή διέτρεχε τον ρου του ποταμού Κομπότη και έφθανε μέχρι την κορυφή του όρους Χελώνα. Ακολουθούσε τη ράχη της σειράς αυτής φτάνοντας μέχρι την κορυφή του Πλατυβουνίου, και κατέβαινε ακολουθώντας τη διεύθυνση των υδάτων μέχρι το μικρό όρος Ράχη Γραικοπούλου, για να ανέβει και πάλι στην κορυφή Λυκογεώργη, στο Γάμπροβο και ακολουθώντας τον χείμαρρο Στους Καπνούς έφτανε στον Αχελώο ποταμό. Από το σημείο που ο προαναφερθείς χείμαρρος χύνεται στον Αχελώο, το όριο ακολουθούσε τη ροή του ποταμού αυτού, περνούσε κάτω από την κατεστραμμένη γέφυρα «Σταις Τριχαίς» και έφθανε στις εκβολές του ποταμού Πλατανιά και από εκεί στην κυριώτερη πηγή του. Κατόπιν ανέβαινε μέχρι την κορυφή του όρους Τζουρνάτα. Από εκεί ακολουθώντας την κορυφογραμμή ερχόταν στο ζυγό Αφορεσμένη, στη συνέχεια στην κορυφή του όρους Πέντε Πύργοι, και ακολουθώντας την ροή των υδάτων έφθανε μέχρι τον ζυγό

Τρία σύνορα, και μέχρι τον ζυγό Σταυρός Κρανιώτικος. Έπειτα ανερχόταν στην κορυφή του όρους Βουτσικάκι για να κατέβει στη θέση Σπηλιά Κανιάκου από την οποία εξερχόταν η κυριότερη πηγή του ποταμού Καρίτζα, τον οποίο η συνοριακή γραμμή ακολουθούσε μέχρι τις εκβολές του στον ποταμό Μέγδοβα (Ταυρωπό), που αναβλύζει από τα υψίπεδα της Νεβρουπόλεως.

Το ποτάμι αυτό τέμνει κάθετα τα υψηλά όρη της Πίνδου, και χύνεται έπειτα στον Αχελώο, κάτω από τη γέφυρα της Τατάρνης. «Η περιοχή αυτή Ανατολικά μεν ελάχιστα μόνο ανέρχεται προς την υδατόκριτον, προς δυτικά καλύπτεται από απόκρημνη ασβεστολιθική οροσειρά. Είναι ελαφρώς κυματοειδής και καλύπτεται από μεμονωμένα συμπλέγματα δρυών. Ορεινοί όγκοι μετά πολυπληθών συνεστραμμένων κοιλάδων»¹ Επελέγη μάλιστα το όριο αυτό ως φυσικώς διακρινόμενο και διασφαλίζοντας κατά πάντα τις δύο επικράτειες.

Η οροθετική γραμμή ακολουθώντας την ροή του ποταμού έφθανε μέχρι τις κορυφές του όρους Ιτάμου, που υψώνεται πάνω στην πρώτη ράχη της Πίνδου. Ακολούθως έφθανε στα όρη Καπροβούνι, Τρικουκία, Σταυροβουλγάρα, Βουλγάρα, Βάνιτζα και τέλος στην Πέρα Πισαχώραχη. Πρόκειται για περιοχή δύσβατη με πολλές και βαθιές κλεισώρειες. Η από της θέσεως Πισαχώραχη γραμμή καθόλου δεν μπορούσε να συμβάλει στην υπεράσπιση της χώρας και μόλις που χρησίμευε για την τοπική διαίρεση. Ήταν μάλιστα από την φύση της τόσο κακώς χαραγμένη η συνοριακή γραμμή, ώστε μπορούσε μελλοντικά να αποτελέσει το έναυσμα για διενέξεις εξαιτίας των κοιλωμάτων και των κολπώσεων που περιελάμβανε.

Η ράχη της Πίνδου έφερε τους οροθέτες στο σύνδεσμο των τριών μεγάλων σειρών των ορέων του τόπου, δηλαδή στο σημείο συναντήσεως των οροσειρών της Πίνδου, της Όθρουσ και της Οίτης -τα στενά της οποίας εξασφάλιζαν στο νέο κράτος δεύτερη ισχυρή θέση αντισταθμίζοντας με αυτό τον τρόπο το ασθενές του κεντρικού τμήματος των συνόρων - πού ήταν όχι το Βελούχι(Τυμφρηστός)² σύμφωνα με τις αρχικές τους οδηγίες, αλλά η τοποθεσία Βρύση του Ζαχαράκη, η οποία

¹ Βίκτωρ Δούσμανης, Στρατιωτική Γεωγραφία της Θεσσαλίας, ανάπτυπον εκ των Θεσσαλικών χρονικών, Αθήναι, 1963, σ. 32.

² Βελούχι:Πρόκειται για την υψηλότερη κορυφή της οροσειράς του Τυμφρηστού.

αποτελούσε την αληθινή διαίρεση των υδάτων που έπεφταν στην λεκάνη του Αχελώου, στην λεκάνη του Σπερχειού και στην πεδιάδα της Θεσσαλίας. Η Βρύση του Ζαχαράκη απείχε τέσσερις ώρες αρκτικοανατολικά του Βελουχίου. Η τοποθεσία αυτή αποτελούσε και αποτελεί έως και σήμερα σπουδαίο στρατηγικό σημείο και συγκοινωνιακό κομβικό κέντρο όπου συναντιούνται τρεις νομοί Φθιώτιδος, Ευρυτανίας και Καρδίτσας. Ήταν λοιπόν πολύ σημαντικό το γεγονός ότι στο καίριο αυτό σημείο τοποθετήθηκε το ορόσημο της συνοριακής γραμμής, αφού από εκεί ελέγχονταν απόλυτα όλοι οι δίοδοι και τα περάσματα που οδηγούσαν στους τρεις προαναφερθέντες νομούς. Το Βελούχι παρέμενε στην Ελλάδα. Την σημαντικότητα της θέσεως Βρύση του Ζαχαράκη αποδεικνύει το γεγονός ότι αυτή υπήρξε το κύριο σημείο τριβής των διαπραγματεύσεων, οι οποίες όπως θα δούμε στη συνέχεια κράτησαν μέχρι τα τέλη του 1835, μεταξύ των οροθετών και της Πύλης, με σκοπό η τελευταία να αποδεχθεί τον τελικό χάρτη των συνόρων. Η Πύλη υποστήριζε ότι η συνοριακή γραμμή θα έπρεπε να περάσει από το Βελούχι και όχι από τη Βρύση του Ζαχαράκη που ήταν καίριο στρατηγικό σημείο γι αυτήν.

Από τη θέση Βρύση του Ζαχαράκη οι οροθέτες ακολούθησαν τά ορη της 'Οθρος τοποθετώντας σήματα στα σημεία: Ζουρβίβο, Βάρκο Σαμαρά, Λαύρον, Βάρκο, Βουρδάρι, Κουρβούμπλα, 'Αγιος Ηλίας, Σαμαλοφθίλα, Μαργαρίτας χωράφι, Τρία Δένδρα, Πασκαβάβρο, Καριάμβα, Ανεμόμυλος, Αλποτριβαίς Ράχη, Ασβέστη, Αλατερόριζο, Δίστρατο, Κουρτουρνάκι, Δράμπουλα, Λουκά το ίσωμα, Καράμβα, Συκιά, Μουχλούκα, Μεγάλο ίσωμα, Νύμφης το μνήμα, Δερβέν Καρυά, Μηλιά, Καλαμάκι ράχη, 'Αγιος Γεώργιος Καλαμάκι, Δερβέν Φούρκα. Ο αυχένος Δερβέν Φούρκα αποτελεί σπουδαία διάβαση διά της οποίας περνάει η αμαξητή οδός Λάρισα -Δομοκός- Λαμία¹.

Από το στενό αυτό η 'Οθρος υψώνεται σε ομαλές κορυφές και φθάνει στην απότομη και βραχύδη κορυφή της Αντινίτσας. Τα επόμενα σημεία της συνοριακής γραμμής ήταν Μαύρα Λιθάρια, Παναγίας το Βουνί, Παλαιόκαστρο Κακοβούνι, Σταυροδρόμι Στιπιτράχη Λάχα, Ξυνό Μηλιά, 'Αγιος Ηλίας, Στρίβο, Χωραφομάνδρα, Ξυνογαλοράχη,

¹ Αντώνιος Κολλιόπουλος, *Στρατιωτική Γεωγραφία Βαλκανικής, Μ. Ασίας και Μεσογείου*, Αθήναι, 1939.

Παλαιόκαστρο Νεοχωρήτικο, Σαύρα, Κοβελιώτη, Τουρκόστρατα, Πετρωτή, Κατσοκόβλιχα, Αλπόχορτον, Πισαχώρι, Υψηλόραχη τόσο η κορυφή όσο η ράχη και οι δασώδεις εκτάσεις της, Λουτζαχόραχη, Λειβάδια Θρησκιώτικα, Μνήματα¹. Από του σημείου Βρύση του Ζαχαράκη, μέχρι της θέσεως τὰ Μνήματα επί των ορέων της Γούρας, το τμήμα αυτό δεν αποτελούσε ισχυρό φραγμό για κράτος ασθενές όπως η Ελλάδα διότι λόγω της δύσβατης και ακατοίκητης περιοχής δύσκολα μπορούσε να ελεγχθεί από την ελληνική συνοριακή φρουρά γεγονός που το καθιστούσε ευπρόσβλητο στις εχθρικές επιθέσεις.

Κατόπιν η συνοριακή γραμμή ανερχόταν στις υψηλές κορυφές του Προφήτη Ηλία (1694μ.) και από εκεί στο Γερακοβούνι που αποτελεί την υψηλότερη κορυφή της οροσειράς της 'Οθρους (1726μ.). Όλος αυτός ο αναφερθείς υψηλός όγκος, γνωστός επίσης από τον γενικό όρο Βουνά της Γούρας, είναι σχιστώδης και ομαλώς σχηματισμένος, αλλά κατατέμνεται από βαθιές κοιλάδες οι οποίες αποτελούν αληθινό κυκεώνα. Η περιοχή είναι κατάφυτη αλλά σχεδόν ακατοίκητη, διότι επί δασικής εκτάσεως 350 τετρ. χιλ. υπάρχει μόνο το χωριό της Γούρας (σημερινή κοινότητα Ανάβρας που υπάγεται στο νομό Μαγνησίας). Τα υψηλότερα αυτά υψώματα της 'Οθρους, του Προφήτου Ηλία και του Γερακοβουνίου έχουν την μορφή ύβων χωρίς να παριστάνουν εκφραστικότερες μορφές.²

'Από το Γερακοβούνι η 'Οθρους χαμηλώνει. Την κατεύθυνση αυτή ακολουθούσε η συνοριακή γραμμή ακολουθώντας την ροή του ποταμού Σαλαμβριά (Γουρισιώτικος), ο οποίος και σήμερα πηγάζει από την 'Οθρου και εκβάλλει στην Σούρπη, και διέσχισε τη στενή και επιμήκη πεδιάδα της Σούρπης, κατέβαινε στον παραπόταμό του Σαμανδρούλα και κατέληγε στις εκβολές του ποταμού αυτού, λαμβάνοντας κάτωθεν της Γρανίτσας το όνομα Σουρπιώτικον.

Συγκεκριμένα, όταν οι οροθέτες έφτασαν στο χωριό Γαρδίκι(σημερινή Πελασγία του Νομού Φθιώτιδος) διαπίστωσαν ότι στην

¹ Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η θέση τα Μνήματα υφίσταται ακόμα και σήμερα επί των ορέων της Γούρας και ανήκει στην κοινότητα Ανάβρας(Γούρας).Από τους κατοίκους της περιοχής μαρτυρείται ότι στην περιοχή αυτή, την περίοδο της Τουρκοκρατίας, πριν το 1830, πραγματοποιήθηκε τοπική συμπλοκή μεταξύ μικρού σώματος τουρκικού στρατού και ελλήνων ατάκτων.Οι νεκροί της μάχης θάφτηκαν στο χώρο της συμπλοκής και από τότε η περιοχή πήρε την μέχρι τις μέρες μας διατηρηθείσα ονομασία.

² Βίκτωρ Δούσμανης, *Στρατιωτική Γεωγραφία της Θεσσαλίας, ανάπτυπον εκ των Θεσσαλικών χρονικών*, Αθήναι, 1963, σ. 38,39.

περιοχή αυτή δεν υπήρχε χωριό με το όνομα Γραδίτζα που είχαν στο κείμενο των οδηγιών τους, αλλά ότι σε απόσταση μερικών ωρών βορειώς του Γαρδικίου ευρίσκονταν τα ερείπια του παλαιού χωριού Γρανίτσα. Από αυτό το χωριό περνούσε μικρό ποτάμι, χείμαρρος, αφήνοντας πίσω του το στενό του Χλωμού, το οποίο βρίσκεται στην οδό που οδηγεί από το Γαρδίκι στην Γρανίτσα. Ο εκπρόσωπος της Πύλης υποστήριζε ότι στις οδηγίες το υπό το όνομα χωριό Γραδίτζα αναφέρεται στο Γαρδίκι, και απαιτούσε να τεθεί ως όριο του νέου Ελληνικού Κράτους μικρός χείμαρρος που συναντάται κάτω από το χωριό αυτό, και καταλήγει στην περιοχή. Όμως η εξέταση του χώρου και το γράμμα των οδηγιών, στις οποίες σαφώς οριζόταν να αφηθεί στην Ελλάδα το στενό του Χλωμού, δεν επέτρεπε στους οροθέτες να οριοθετήσουν στο σημείο που πρότεινε ο Τούρκος διπλωμάτης, το οποίο ούτε σε κάποιο όρο της συνθήκης ανταποκρινόταν, ούτε τα προσόντα καλής οροθεσίας παρείχε. Κατά συνέπεια οι επίτροποι και ο Έλληνας εκπρόσωπος επέλεξαν την συνοριακή γραμμή που περνούσε από τη θέση Γρανίτσα διότι έτσι περιλαμβανόταν στο νέο κράτος το στενό του Χλωμού που αποτελούσε καλλίτερο όριο. Εξάλλου στην επιλογή αυτή τους οδήγησε και η αναλογία των ονομάτων Γραδίτζα-Γρανίτσα. Με αυτό τον τρόπο εξασφαλίστηκε για την Ελλάδα το στρατηγικής θέσης στενό του Χλωμού που ήταν απαραίτητο για την ασφάλεια του νέου κράτους. Το στενό αυτό κάλυπτε τα βορειοανατολικά όρια της περιοχής του Ζητουνίου (Λαμίας). Το όριο τούτο απετέλεσε το σημείο για την χάραξη του τελευταίου οροσήμου της συνοριακής γραμμής, η οποία κατέληγε στο λιμάνι της Σούρπης. Το γεγονός τούτο επέτρεπε στην Ελλάδα την ελεύθερη ναυσιπλοΐα στους πορθμούς της Αταλάντης και του Τρικκερίου, το δε μικρό λιμάνι του Φτελίου (σημερινός Πτελεός) στο στενό του Παγασητικού εξασφάλιζε σ' αυτήν προνομιούχο θέση στον κόλπο. Από την άλλη πλευρά η Τουρκία έχοντας στην κατοχή της τις εκτεταμένες πεδιάδες της Θεσσαλίας, και του Αλμυρού, μπορούσε να αναπτύξει το ιππικό της άμεσα, όπισθεν των συνόρων της. Τέλος η Ελλάδα ελάμβανε το υψηλότερο τμήμα της οδού που διέρχεται διά των υψωμάτων του όρους Χλωμού και έτσι εξασφάλιζε τα σύνορά της στο άκρο αυτό της γραμμής.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι τόσο το δυτικό όσο και το κεντρικό τμήμα των συνόρων παρείχε και στα δύο κράτη φυσικές αμυντικές θέσεις, ίσης αξίας στρατηγικές θέσεις, ώστε να αποτρέπεται το ενδεχόμενο μελλοντικής τους συγκρούσεως. Εξαίρεση αποτελούσε στο κεντρικό τμήμα η οροθετική γραμμή μεταξύ της θέσεως Βρύση του Ζαχαράκη και της θέσεως Μνήματα στα όρη της Γούρας, όπου εδώ το σύνορο δεν ήταν ισχυρός φραγμός για το ασθενές Ελληνικό Κράτος. Από της θέσεως τα Μνήματα έως του λιμένος της Σούρπης, η συνοριακή γραμμή προσέφερε και πάλι την αναμενόμενη ησυχία και ασφάλεια και για τα δύο κράτη. Η Ελλάδα είχε στη διάθεσή της τις διόδους του Χλωμού, του Μακρυνόρους και του Μενιδίου. Από την άλλη πλευρά η Πύλη μπορούσε να χρησιμοποιεί ανεμπόδιστα τον Παγασητικό, ενώ παράλληλα ο Δομοκός και η Ξυνία παρέμεναν στην κυριαρχία της .

Μετά την ολοκλήρωση της χάραξης των συνόρων οι οροθέτες συνέταξαν και υπέβαλαν στην Διάσκεψη του Λονδίνου στις 13/25 Νοεμβρίου 1832 μία «ομόγραφον έκθεσιν»¹ στην οποία καταγράφονται οι δυσκολίες που συνάντησαν στην χάραξη των συνόρων.

Για την πραγματοποίηση της χάραξης των συνόρων οι οροθέτες εργάστηκαν σκληρά, κάτω από αντίξοες συνθήκες. Διαπίστωσαν ότι η συνοριακή γραμμή, την οποία υιοθέτησε ο Διακανονισμός της Κωνσταντινουπόλεως, τους οδήγησε πολλές φορές σε αμηχανία, διότι ελήφθη με βάση γεωγραφικούς πίνακες και πληροφορίες ανακριβείς, με αποτέλεσμα για μεγάλο χρονικό διάστημα να αναζητούν σημεία που δεν υπήρχαν, ή που εσφαλμένως είχαν τοποθετηθεί. Έτσι αναγκάστηκαν να ακολουθήσουν νέα κατεύθυνση σε ορισμένες περιπτώσεις, προκειμένου να πραγματοποιηθούν οι όροι οι προβλεπόμενοι από την Συνθήκη. Κάθε απόφασή τους ήταν αποτέλεσμα λεπτολόγου επιτοπίου έρευνας και διαβεβαίωσης ότι οι επιλεγόμενες συνοριακές θέσεις εξεπλήρωναν τους όρους της καλής οροθετήσεως, ότι δηλαδή παρείχαν στα δύο κράτη φυσική αμυντική γραμμή που θα προλαμβάνει τις μεταξύ τους συγκρούσεις. Γι' αυτό κατέβαλαν κάθε προσπάθεια να συμμορφωθούν με

---

¹ Α. Ι. Σούτσος, *Συλλογή των εις το εξωτερικόν δημόσιον δίκαιον της Ελλάδος αναγομένων επισήμων εγγράφων, εκπονηθείσα κατ' επιταγήν και δημοσιευθείσα κατ' έγκρισιν του επί του Β. Οίκου και των Εξωτερικόν Σχέσεων Υπουργείου*, Αθήναι 1858, σ. 311-317.

το πνεύμα των οδηγιών που είχαν και να βρουν τα σωστά όρια, που θα ήταν ανεπίδεκτα αμφισβητήσεων και θα αποτελούσαν τον ασφαλή μεσότοιχο μεταξύ των δύο κρατών.

Στην έκθεσή τους οι οροθέτες διατύπωσαν και αιτιολογούσαν τις επιλογές ορισμένων συγκεκριμένων οριακών θέσεων, και πώς εξαιτίας της φύσεως του εδάφους επέβαλαν μερικές βελτιώσεις της συνοριακής γραμμής υπέρ της Ελλάδας, προσέθεταν μάλιστα ότι «θέλομεν νομισθή ευτυχείς, άν, καταβαλόντες άπαντα ημών τον ζήλον, και μη φεισθέντες ούτε κόπων, ούτε αγώνων, εφθάσαμεν εις τον υπό των Σεβαστών ημών Μοναρχών προτεθέντα σκοπόν.» Υπογραμμίζουν οι οροθέτες, ότι μεταξύ τους υπήρξε «πλήρης συμφωνία και εντελής αρμονία» και ότι υπήρξαν «κατά πάντα σύμφηφοι»¹.

Εξέφρασαν συγχρόνως τη λύπη τους διότι ο Τούρκος επίτροπος και ενίοτε και ο Έλληνας, αλλά ιδίως ο πρώτος, με τη στάση του δυσκόλευε την πρόοδο των εργασιών. Ιδίως εκφράζουν παράπονα για τον Τούρκο, ο οποίος μεταχειρίστηκε κάθε μέσο για την ανακοπή των οροθετικών εργασιών.

«Ψευδείς πληροφορίες, απαγόρευση στους κατοίκους να δίδουν πληροφορίες και να καθοδηγούν τους οροθέτες, απαγόρευση να προμηθεύουν στους οροθέτες τα αναγκαία τρόφιμα, ψευδή διαβεβαίωση ότι κάποιοι δρόμοι ήταν άβατοι, διαταγή στους μισθωτούς βοηθούς των οροθετών να αρνούνται να ακολουθήσουν τους δρόμους αυτούς, εντολή προς τους αγωγιάτες να αρνηθούν να προχωρήσουν, η απουσία του Τούρκου επιτρόπου από τις εργασίες της επιτροπής καθώς και οι ανάρμοστοι λόγοι και οι απειλές του κατά την τελευταία συνεδρίαση της Επιτροπής»² συνθέτουν την όλη συμπεριφορά του.

3. Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΗΣ ΟΡΟΘΕΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.

¹ Α. Ι. Σούτσος, *Συλλογή των εις το εξωτερικόν δημόσιον δίκαιον της Ελλάδος αναγομένων επισήμων εγγράφων, εκπονηθείσα κατ' επιταγήν και δημοσιευθείσα κατ' έγκρισιν του επί του Β. Οίκου και των Εξωτερικών Σχέσεων Υπουργείου*, Αθήναι 1858, σ. 311-317.

² Βλέπε ανωτέρω.

Με βάση την χάραξη των συνόρων, οι οροθέτες έπρεπε να συντάξουν δύο χάρτες, και να τους δώσουν προς επικύρωση στις κυβερνήσεις της Πύλης και της Ελλάδας. Οι οροθέτες ήλπιζαν ότι θα έφεραν το έργο τους σε πέρας πριν το τέλος του Ιουνίου του 1833, σύμφωνα με σχετική απάντηση του Άγγλου οροθέτη Baker προς τον υπουργό Εξωτερικών Backhouse τον Φεβρουάριο του 1833¹.

Βέβαια, όπως ήταν αναμενόμενο, οι εργασίες της Οροθετικής Επιτροπής περιορίστηκαν αναγκαστικά κατά τους χειμερινούς μήνες στις αναγκαίες προετοιμασίες, οι οποίες θα επέτρεπαν σ' αυτήν, με την βελτίωση του καιρού την άνοιξη να προωθήσει την αποτύπωση σε χάρτη του εδάφους κατά τον επιστημονικότερο τρόπο.

Τον Μάρτιο του 1833 οι οροθέτες συναντήθηκαν στην Άρτα προκειμένου να συνεχίσουν το έργο τους. Όμως ο Εμίν Πασάς των Ιωαννίνων έδωσε εντολή στον διοικητή της Άρτας να εμποδίσει τους απεσπασμένους στην Επιτροπή της Οροθεσίας αξιωματούχους, Dunne, Tribert και Kirginzef, να συνεχίσουν τις εργασίες τους, διότι, όπως είχε πληροφορηθεί, οι εν λόγω αξιωματούχοι αφιχθέντες στις αρχές του Μαρτίου στην περιοχή, με σκοπό να συντάξουν τους δύο χάρτες των συνόρων, άρχισαν να τοποθετούν από την πλευρά της Άρτας άλλα ορόσημα, από εκείνα που είχαν τοποθετηθεί από τους οροθέτες και τον Τούρκο επίτροπο και να τα τοποθετούν σε εδάφη που ανήκαν στην Πύλη. Για τον λόγο αυτό, ο Εμίν Πασάς έστειλε απαγορευτική επιστολή προς τους ξένους αξιωματούχους, μέσω του διοικητή της Άρτας, από τους οποίους απαιτούσε με την λήψη της, ευθύς αμέσως να σταματήσουν να τοποθετούν σήματα στην χαραχθείσα μεθόριο, έως ότου λάβει σχετικές διαταγές από την Πύλη, προς την οποία είχε ήδη αναφέρει το γεγονός ο Εμίν Πασάς².

Στην απάντησή τους, στις 2/14 Απριλίου 1833, οι τρεις αξιωματούχοι εξέφρασαν την μεγάλη τους έκπληξη για το γεγονός ότι οι εργασίες τους στην πεδιάδα της Άρτας είχαν παρουσιαστεί στον Πασά των Ιωαννίνων ως μεταβολή των συνόρων, που είχαν χαραχθεί από τους

¹ *Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας 9, Επιτομαί Εγγράφων του Βρετανικού Υπουργείου Εξωτερικών*, τομ. β', 1833 Φεβρ. 28/Μαρτ. 12, Baker προς Backhouse, **488**, Αθήναι 1979, σ. 184. (Στο εξής Μ.Ε.Ι.)

² *Μ.Ε.Ι.*, τομ. β', 1833 Μάρτ. 30/Απρ. 11, Εμίν Πασάς προς Dunne, Tribert και Kirginzef, **495**, σ. 186-187.

οροθέτες το προηγούμενο έτος. Γι αυτό υπενθύμισαν στον Εμίν Πασά ότι κατά την άφιξή τους στην Άρτα είχαν επιδώσει στις τοπικές αρχές επιστολές των οροθετών, διά των οποίων ζητούσαν την προστασία, την οποία τους είχε υποσχεθεί η Πύλη. Οι οροθέτες είχαν ζητήσει την προστασία αυτή από τον Εμίν Πασά κατά την διέλευσή τους από τα Ιωάννινα στις 26 Νοεμβρίου /8 Δεκ. 1832, όταν του είχαν ανακοινώσει την ανάγκη επαναλήψεως των εργασιών της Επιτροπής την προσεχή άνοιξη και του είχαν με σαφήνεια εξηγήσει ότι, οι εργασίες αυτές δεν θα αποσκοπούσαν στην μεταβολή των χαραχθέντων συνόρων, αλλά στην σύνταξη του σχετικού χάρτη, στη χαρτογράφησή τους.

Οι αξιωματούχοι τον διαβεβαίωσαν ότι η χάραξη της μεθορίου είχε παραμείνει όπως ακριβώς αυτή εξαρχής είχε καθοριστεί από τους οροθέτες. Τόνισαν στον Εμίν Πασά ότι καθόλου δεν ασχολήθηκαν με την τοποθέτηση νέων σημάτων, αλλά μόνο με προπαρασκευαστικές εργασίες για την σχεδίαση του χάρτη των συνόρων. Και τέλος υπογράμμισαν ότι, εάν, παρά τις διευκρινήσεις αυτές, ο Εμίν Πασάς επιθυμούσε να διακοπούν οι σχετικές με τον χάρτη εργασίες, όφειλε να αποστείλει προς τους αξιωματικούς νέα επίσημη ειδοποίηση, την οποία θα χρησιμοποιούσαν για να καλύψουν τις ευθύνες τους έναντι των οροθετών¹.

Ο Εμίν Πασάς στην απάντησή του προς τους τρεις αξιωματούχους στις 3/15 Απριλίου 1833, προσπαθούσε με τρόπο διπλωματικό να δικαιολογήσει την αιτία της απόφασής του για την διακοπή των εργασιών τους, καταλογίζοντας τώρα την ευθύνη σ' αυτήν την ίδια την Οροθετική Επιτροπή, η οποία, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του, είχε αρχίσει να χαράσσει τα σύνορα κατά τρόπο αντίθετο προς τις διαταγές που είχε ο Τούρκος επίτροπος Χουσεϊν Βέης.

Παράλληλα, για να μετριάσει την δριμύτητα της αποφάσεώς του, επικαλείτο δική του άγνοια, ότι δηλαδή δήθεν δεν είχε λάβει μέχρι τότε σχετικές οδηγίες, γι αυτό και δεν γνώριζε εάν η Πύλη είχε συμφωνήσει με την γραμμή των συνόρων, όπως αυτή χαράχθηκε από τους οροθέτες. Προσέθετε μάλιστα ότι είχε ήδη ερωτήσει την Πύλη για το θέμα και ότι

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Απρ.2/14, Dunne, Tribert και Kirginzeff προς Εμίν Πασά, 496, σ. 187.

«μόλις λάβει τις σχετικές οδηγίες, θα ενημερώσει τους αξιωματικούς, οι οποίοι μπορούν να παραμείνουν στην Άρτα, αλλά να μην επαναλάβουν τις εργασίες τους, πριν δοθεί η άδεια της Τουρκικής Κυβερνήσεως»¹.

Αυτή άραγε η κίνηση του Εμίν Πασά οφείλεται σε δική του πρωτοβουλία ή σε σχετική συμβουλή της Πύλης; Πιστεύουμε ότι οφείλεται και στους δύο παράγοντες. Όπως και ο Baker υποστήριξε, η απόφαση αυτή του Εμίν Πασά υπήρξε δική του πρωτοβουλία διότι δεν θα μπορούσε να ανεχθεί την χάραξη των συνόρων του νέου κράτους δίπλα στην περιοχή δικαιοδοσίας του, ιδιαίτερα μάλιστα την αφαίρεση στρατηγικού μέρους της υπέρ των Ελλήνων. Μια μελλοντική επαναδιαπραγμάτευση της συνοριακής γραμμής θα μπορούσε να περιλαμβάνει την Άρτα και τα Ιωάννινα. Επίσης με βάση την χάραξη των συνόρων, η περιοχή του καθίστατο ακριτική, με όλα τα δεινά που θα μπορούσε να συνεπάγεται αυτό από τις επιδρομές και τις λεηλασίες των ατάκτων ληστρικών ομάδων.

Αλλά και η Πύλη επιθυμούσε την κωλυσιεργία των εργασιών της Οροθετικής Επιτροπής, καθώς, αυτή η καθυστέρηση οποσδήποτε δημιουργούσε πλήθος προβλημάτων και στα δύο μέρη, τα οποία θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ακύρωση του παρόντος Διακανονισμού και επομένως σε μια μελλοντική διευθέτηση του ζητήματος, ευνοϊκή για την Πύλη. Γεγονός που σήμαινε όχι βιώσιμα σύνορα για το νέο κράτος.

Σύμφωνα με τον Σεραφείμ Ξενόπουλο, κατά την επανάληψη των εργασιών της Οροθετικής Επιτροπής, αδικήθηκε η Ελληνική Επικράτεια καθώς δωροδοκήθηκε ο Έλληνας επίτροπος.² Επομένως εκείνη που ζημιώθηκε από την χάραξη των συνόρων δεν ήταν η Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπως υποστήριξε ο Εμίν Πασάς, αλλά η Ελλάδα και μάλιστα ύστερα από δωροδοκία του Έλληνα επιτρόπου. Κατά συνέπεια οι ισχυρισμοί του Εμίν Πασά καταρρίπτονται και από την παραπάνω πληροφορία.

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Απρ. 3 /15, Εμίν Πασάς προς Dunne, Tribert και Kirginzeff, 497, σ. 187-188.

² Σεραφείμ Ξενόπουλος, *Δοκίμιον Ιστορικής τινός περιλήψεως της ποτε αρχαίας, εγκρίτου Ηπειρωτικής πόλεως Άρτης*, Άρτα, 1858, σ. 166. «Εν έτει 1833....και τότε δυστυχώς ηδικήθη η Άρτα διά της επιμέπτου παρεμβάσεως, ως λέγεται, του αντιπροσώπου της Ελλάδος, δωροδοκηθέντος ως φαίνεται.».

Η απόδοση ευθυνών στην Οροθετική Επιτροπή εκ μέρους του Εμίν Πασά είχε σαν αποτέλεσμα την επιστολή του Άγγλου οροθέτη Baker προς τον Πασά των Ιωαννίνων, στην οποία εξέφραζε την έκπληξή του για την επίμαχη διαταγή του Εμίν Πασά περί διακοπής των εργασιών για την σύνταξη του χάρτη των συνόρων και τόνιζε ότι, όχι μόνο οι οδηγίες του Χουσεϊν Βέη ήταν οι ίδιες με τις οδηγίες των άλλων επιτρόπων, αλλά και ότι η χαραχθείσα μεθόριος ήταν απολύτως σύμφωνη προς τους όρους του Διακανονισμού της 9/21 Ιουλίου 1832. Παρατηρούσε ότι οι λόγοι τους οποίους ο Εμίν Πασάς είχε επικαλεστεί για την διακοπή των εργασιών στο πρώτο του έγγραφο διέφεραν πλήρως από εκείνους που αναφέρθηκαν στο δεύτερο. Εξέφραζε την πεποίθηση των οροθετών ότι η ασφάλεια των δύο κρατών απαιτούσε την ταχεία λήξη των εργασιών τους και για το λόγο αυτό τόσο κατά την διέλευσή τους από τὰ Ιωάννινα, όσο και με έγγραφό τους τον Δεκέμβριο του 1832, είχαν ενημερώσει τον Εμίν Πασά για την ανάγκη έναρξης τούτων κατά την επόμενη άνοιξη. Καθώς όμως δεν είχαν λάβει απάντηση, έκριναν ότι δεν έπρεπε να διακόψουν τις εργασίες που ήδη είχαν αρχίσει. Τέλος, θεωρώντας ότι η απόφαση περί διακοπής οφειλόταν σε πρωτοβουλία του Εμίν Πασά, τον έθετε πρό των ευθυνών του για τις σοβαρές συνέπειες που θα είχε η απόφασή του αυτή¹.

Ο Εμίν Πασάς εξέφρασε στον αξιωματικό που του επέδωσε την επιστολή του Baker, την επιθυμία του να αποσύρει το δεύτερο έγγραφό του προς τους τρεις αξιωματούχους, διαμαρτυρόμενος συγχρόνως ότι παρά το γεγονός ότι δεν είχε δώσει την άδειά του, και ούτε επρόκειτο να την δώσει, για την συνέχιση του έργου των οροθετών πριν να λάβει την έγκριση της Κυβερνήσεώς του, εντούτοις οι οροθέτες είχαν ήδη επαναλάβει τις εργασίες τους στην πεδιάδα της Άρτας².

Και πραγματικά, ο Baker ανέφερε στις 11 / 23 Μαΐου στον υπουργό Εξωτερικών της Άγγλίας Palmerston, ότι οι εργασίες των οροθετών προχωρούσαν χωρίς διακοπή, παρά το γεγονός ότι για λίγες ημέρες είχαν διακοπεί εξαιτίας της ολιγωρίας της Πύλης να προστατεύσει τις εργασίες της Επιτροπής και της αντιθέσεως των τοπικών τουρκικών αρχών.

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Απρ.8 / 20, Baker προς Εμίν Πασά, **498**, σ. 188.

² *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Απρ.19 / Μάϊος 1, Baker προς Palmerston, **499**, σ. 188.

Μάλιστα κατά την διάρκεια της διακοπής αυτής είχε μετακινηθεί μεγάλος αριθμός σημάτων κατά την διαπίστωση του 'Αγγλου οροθέτη¹.

Από τους οροθέτες, ο Barthelemy είχε την επίβλεψη των εργασιών που εκτελούνταν γύρω από την περιοχή της 'Αρτας, ενώ ο Scalon επιστατούσε στο κεντρικό και ανατολικό τμήμα της μεθορίου.

Ο Baker ενημέρωσε τον Palmerston ότι παρά τις αρχικές εκτιμήσεις του, εξαιτίας των παρεμβληθέντων εμποδίων, οι εργασίες της Επιτροπής δεν θα έληγαν εντός του προβλεπόμενου χρονικού ορίου, δηλαδή προ του Ιουνίου του 1833, και ότι μετά τον Ιούνιο, λόγω της επικρατούσης υψηλής θερμοκρασίας, ένα τμήμα τούτων επρόκειτο να αναβληθεί για τον Σεπτέμβριο. Προσέθετε μάλιστα ότι οι οροθέτες όχι μόνο δεν είχαν λάβει οποιαδήποτε βοήθεια εκ μέρους της Οθωμανικής Κυβερνήσεως και του Εμίν Πασά, αλλά αντιμετώπιζαν επιπλέον την αντίθεση των τοπικών αρχών και την καχυποψία του τουρκικού πληθυσμού. Επεσήμανε δε ότι ένας λόγος που πιθανότατα θα καθιστούσε το έργο τους ακόμα περισσότερο επικίνδυνο ήταν η συγκέντρωση κοντά στα σύνορα πολλών Ελλήνων ατάκτων, προς αναχαίτηση των οποίων οι διοικητές των Ιωαννίνων και της Λαρίσης είχαν κινητοποιήσει όλες τους τις δυνάμεις².

4. ΟΙ ΑΝΑΣΤΑΤΩΣΕΙΣ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΑ ΣΥΝΟΡΑ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΤΑΦΙΑ ΜΠΟΥΖΗ ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ.

Οι αρχειακές πηγές αναφέρονται λεπτομερειακά στη μεγάλη αναταραχή, που επικράτησε μετά το τέλος της επανάστασης στην Αλβανία και στη 'Ηπειρο καθώς και στις λεηλασίες χωριών στην Πρέβεζα, την 'Αρτα, τα Ιωάννινα, την Κοριτσά, την Πρεμετή από τις αλβανικές συμμορίες και τις βιαιοπραγίες του τουρκικού στρατού. Οι προετοιμασίες και οι μετακινήσεις των τουρκικών στρατευμάτων και η στρατολόγηση των μουσουλμάνων της Πρέβεζας όξυνε περισσότερο και ερέθισε τα πνεύματα στην Ελλάδα. Συγχρόνως κυκλοφορούσαν φήμες ότι

¹ *M.E.I*, τομ. β', 1833 Μάϊος 11 /23 Baker προς Palmerston, **500**, σ. 189.

² Ενθ'ανωτ.

οι Τούρκοι σχεδίαζαν να μετατοπίσουν ελληνικούς πληθυσμούς στη Μ. Ασία.

Κύριος στόχος της Πύλης υπήρξε ο Μουσταφά Πασάς της Σκόδρας, ο οποίος είχε ξεσηκώσει στα 1831 τους Αλβανούς σε εξέγερση. Στη συνέχεια ήλθε σε επαφή με τους Τσάμηδες της Ηπείρου και στράφηκε εναντίον της Πύλης. Και οι μουσουλμάνοι της Αυλώνας, του Βερατίου και του Αργυροκάστρου ακολούθησαν το παράδειγμά του. Εναντίον τους στράφηκε ο Ρεσίτ Μεχμέτ Πασάς (Κιουταχής) πατέρας του Εμίν Πασά των Ιωαννίνων, ο οποίος τελικά κατόρθωσε να εξοντώσει τον Μουσταφά Πασά της Σκόδρας¹.

Ένα λοιπόν από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι οροθέτες κατά την διάρκεια των εργασιών τους, ήταν η απειληθείσα επίθεση Ελλήνων ατάκτων και Αλβανών εναντίον της Άρτας στις 27-28 Φεβρ./11-12 Μαρτ. 1833, οι οποίοι ανακήρυξαν τον Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου ως ηγέτη τους, υποκινούμενοι από τους δυσσχεστούς βέηδες της Ηπείρου που απέβλεπαν στην ανεξαρτητοποίησή τους από την Πύλη και κατέκριναν τον κακό χειρισμό του Ελληνικού θέματος σε βάρος των τουρκικών συμφερόντων.

Αρκετές καταστρεπτικές συγκρούσεις σημειώθηκαν το 1832 στις παραμεθόριες περιοχές από ατάκτους με σκοπό είτε τη ληστεία είτε την άτακτη παρενόχληση τουρκικών φυλακίων και περιοχών². Εξάλλου, μετά την διάλυση των Εθνικών Ελληνικών Σωμάτων τον Οκτώβριο του 1832, η βία αποτελούσε πλέον το μοναδικό μέσο για επικράτηση. Οι άτακτες στρατιωτικές μονάδες, αποβάλλοντας κάθε έννοια πειθαρχίας, από τη στιγμή μάλιστα που η Ελληνική Κυβέρνηση βρέθηκε σε αδυναμία να εξασφαλίσει την συντήρησή τους, επιδόθηκαν σε λεηλασίες στην ύπαιθρο.

Οι κάτοικοι των λεηλατούμενων περιοχών, στην προσπάθειά τους να επιβιώσουν, ενώνονταν συχνά με τους ατάκτους αυξάνοντας τον αριθμό τους. Πολλούς από αυτούς στρατολογούσαν στην Δυτική Ελλάδα

---

¹ Κωνσταντίνος Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Βόρειου Ελληνισμού, Ήπειρος, Θεσσαλονίκη*, 1992, σελ. 443-444.

² *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Μάρτ. 17/ 29, Baker προς Palmerston, **491**, σ.185.

οι δυσαρεστημένοι βέηδες της Ηπείρου με σκοπό να αποβιβασθούν σε ακτές 'εναντι των Ιονίων νήσων, ασκώντας παρενοχλητική τακτική¹.

Επίσης, ο ίδιος ο Μεχμέτ Αλή είχε προσεταιρισθεί πολλούς ατάκτους οπλαρχηγούς τόσο στην Αλβανία όσο και στην Δυτική Ελλάδα με σκοπό να τους χρησιμοποιήσει για τους σκοπούς του εναντίον του Σουλτάνου, επειδή είχε βλέψει στον θρόνο. Για τον σκοπό αυτό έκανε δελεαστικές προτάσεις στον Γρίβα, με σκοπό να συγκεντρώσει 4000 άνδρες και να βαδίσει εναντίον της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας. Ο Γρίβας όμως απέρριψε τις προτάσεις αυτές. Παρόμοια και άλλοι έλληνες οπλαρχηγοί, διότι δεν επιθυμούσαν να μετάσχουν, σύμφωνα και με την αγγλική διπλωματική εκτίμηση, στον πολιτικό αγώνα μεταξύ Μεχμέτ και Πύλης, όσο υπήρχε ελπίδα ότι θα χρησιμοποιηθούν από την Ελληνική Κυβέρνηση².

Μέσα σ' αυτήν την ταραχώδη κατάσταση, ο Baker σε ενημερωτική του επιστολή τον Μάρτιο του 1833 προς τον Palmerston, ανέφερε ότι μέσω του 'Αγγλου Αντιπρέσβη στο Ναύπλιο, Dawkins, είχε αποστείλει στην Ελληνική Κυβέρνηση σχέδιο που προέβλεπε τη δημιουργία αλυσίδας φυλακίων στα σύνορα. Στο σχέδιο αυτό καθορίζονταν τα περισσότερα αναγκαία φυλάκια, καθώς και η απαιτούμενη για το καθένα δύναμη, με σκοπό τόσο την εξασφάλιση ησυχίας και την διασφάλιση των συνόρων από κάθε εξωτερική επίθεση, όσο και την παρεμπόδιση των επιδρομών των ενόπλων ομάδων κατά του τουρκικού εδάφους.

Παράλληλα ο Baker στα τέλη του Νοεμβρίου του 1832 ζήτησε από τον επιτετραμμένο της Αγγλίας στην Κωνσταντινούπολη να μεσολαβήσει, ώστε να πειστεί η Πύλη για να προστατεύσει τις εργασίες της Επιτροπής. Το ίδιο αίτημα η Οροθετική Επιτροπή υπέβαλε στον Πασά των Ιωαννίνων και στον διοικητή της 'Αρτας.

Στο μεταξύ οι Αλβανοί αρχηγοί Ταφίλ Μπούζης, Γκιώνης Λέκας, Μαχμούτ Μπαϋρακτάρης και Νούρτζος Τότσκας επαναδραστηριοποιήθηκαν την τέταρτη δεκαετία του 19^{ου} αιώνα. Μάλιστα ο Ταφίλ Μπούζης έλαβε μέρος στον Ελληνικό εμφύλιο του 1832.

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Μάρτ. 3/ 15, Nugent προς Hay, **414**, σ. 161.

² *M.E.I.*, τομ. β', 1832 Δεκ 21/Ιαν. 2, Dawkins προς Palmerston, **97**, σ.35.

Την άνοιξη του 1833 οργάνωσε ληστρική δράση στη Θεσσαλία. Το 1833-1834 προσπάθησε να στρατολογήσει μισθοφορικές δυνάμεις στην Ελλάδα και στον Αλβανικό χώρο για λογαριασμό του Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου σε συνεργασία και με Έλληνες. Στόχος ήταν η δημιουργία μετώπου αντιπερισπασμού απέναντι στην Πύλη, ώστε η τελευταία να μην έχει όλες τις δυνάμεις της στραμμένες απέναντι στον Μεχμέτ Αλή¹.

Σύμφωνα με την μαρτυρία του Άγγλου Επιτετραμμένου στην Πρέβεζα Meyer², 800 έως 1000 Έλληνες και Αλβανοί άτακτοι, ενώ σύμφωνα με τον Baker³ 1200-1400 άτακτοι της Θεσσαλίας, οι οποίοι ενισχύθηκαν από Αλβανούς που στάλθηκαν από την Άρτα με σκοπό να τους αποκρούσουν, με αρχηγό τον Αλβανό αποστάτη Ταφίλ Μπούζη πέρασαν τον Ασπροπόταμο και την νύκτα της 12^{ης}/24^{ης} Μαΐου κατέλαβαν το Πέτα. Την επόμενη μέρα, 13/25 Μαΐου, εισήλθαν, χωρίς να συναντήσουν αντίσταση, στην Άρτα. Η ασθενική μικρή τουρκική φρουρά της πόλεως μαζί με τον τουρκικό πληθυσμό αποσύρθηκαν στο φρούριο, εγκαταλείποντας την πόλη στο έλεος των επιδρομέων, οι οποίοι, αφού την λεηλάτησαν και προσπάθησαν να την πυρπολήσουν, την εγκατέλειψαν τρεις μέρες αργότερα, τη νύκτα της 16^{ης} / 28^{ης} Μαΐου.

Ο Baker, ο Barthelemy και οι αξιωματικοί τους εγκαίρως εγκατέλειψαν την πεδιάδα στην οποία εργάζονταν και κλείσθηκαν στον καταυλισμό τους υπό την προστασία των σημαιών των χωρών τους. Μάλιστα αναφέρεται ότι λόγω της αναταραχής που επικρατούσε στην περιοχή, οι οροθέτες απώλεσαν πολλά από τα προσωπικά τους αντικείμενα⁴. Την νύκτα της εισβολής επτά ένοπλοι επιδρομείς εισήλθαν στην οικία του Προξενικού Πράκτορα της Αγγλίας, στην οποία είχαν καταφύγει 200 γυναικόπαιδα. Την πράξη αυτή, ο ίδιος ο Ταφίλ Μπούζης την απεδοκίμασε έντονα σε δύο επιστολές που έστειλε στον Άγγλο Επιτετραμμένο στην Πρέβεζα Meyer, και ισχυρίσθηκε ότι οι επτά αυτοί

¹Elias G. Skoulidas, *The Newly-established Greek State and the Albanians (1827-1839)* στο *Conference Greece and Albania in the 19th and 20th centuries*, (Thessaloniki 12-13 May 2000), υπό έκδοση, σ.25.

² *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Μάιος 19 ☞ 31, Meyer προς W. King, **438**, σ. 169.

³ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Μάιος 21 ☞ Ιούν. 2, Baker προς Palmerston, **501**, σ. 189.

⁴ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Μάιος 23 ☞ Ιούν. 4, Nugent προς Stanley, **437**, σ. 169

ένοπλοι άνδρες δεν ανήκαν στην ομάδα του. Επίσης όπως αναφέρεται σε επιστολή του Baker προς τον Meyer στις 15 ☞ 27 Μαΐου, ο Ταφίλ είχε διαβεβαιώσει τον Πρόξενο στην Άρτα και τους οροθέτες ότι θα σεβόταν απολύτως τις σημαίες των διαφόρων δυνάμεων¹.

Και βέβαια μπορεί ο Ταφίλ να έδωσε τη διαβεβαίωση αυτή στον Άγγλο Πρόξενο, όμως κατά πόσο θα μπορούσε να ισχύσει αυτή μέσα στα πλαίσια μιας επιδρομής όπου η βαρβαρότητα, το μένος, η μανία της καταστροφής, τα οξυμμένα πάθη, το αίσθημα της εκδίκησης, η λαφυραγωγία και η παράνοια των επιδρομέων κυριαρχούσαν;

Την νύχτα της 16^{ης}/28^{ης} Μαΐου, οι άτακτοι εγκατέλειψαν την πόλη λόγω της αφίξεως ενισχύσεων από τα Ιωάννινα. Ισχυρές τουρκικές δυνάμεις υπό τον Αχμέτ Πασά εισήλθαν στην Άρτα στις 17/29 Μαΐου, ενώ την επομένη κατευθύνθηκαν προς το Κομπότη, για να καταδιώξουν τους ατάκτους. Όμως πολλοί από τους στρατιώτες του Αχμέτ Πασά λιποταχτούσαν όταν έρχονταν σε επαφή με τους ατάκτους του Ταφίλ Μπούζη. Παράλληλα ένα άλλο σώμα Ελλήνων και Αλβανών λεηλάτησε τα Γρεβενά και την Κόνιτσα².

Κάτω από αυτό το τρομοκρατικό κλίμα οι οροθέτες αδυνατούσαν να συνεχίσουν το έργο τους. Η επιδρομή του Ταφίλ Μπούζη είχε άμεσες συνέπειες την διακοπή των εργασιών της Οροθετικής Επιτροπής, την απομάκρυνση των οροθετών στην Πρέβεζα, και την ένταση των εκκλήσεών τους προς τους Πρέσβεις των Δυνάμεων στην Κωνσταντινούπολη με σκοπό να πιέσουν την Πύλη να λάβει επιτέλους τα υπεσχημένα εξ αρχής μέτρα ασφαλείας για την προστασία της Οροθετικής Επιτροπής, γεγονός που θα διευκόλυνε την επανάληψη και ολοκλήρωση των εργασιών τους.

Στο μεταξύ οι άτακτοι στρατιώτες υπό τον Ταφίλ Μπούζη κατόρθωσαν να διαφύγουν από την καταδίωξη των τουρκικών στρατευμάτων και να αποσυρθούν εντός του Ελληνικού εδάφους, καταλαμβάνοντας θέση κοντά στο Μακρυνόρος, χωρίς να ενοχληθούν από τις ελληνικές δυνάμεις στα σύνορα.

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Μάιος 19 ☞ 31, Meyer προς W. King, **438**, σ. 169.

² *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Μάιος 23 ☞ Ιούν. 4, Nugent προς Stanley, **437**, σ. 169.

Για το λόγο αυτό οι τουρκικές αρχές της Άρτας ζήτησαν από τους οροθέτες να διαμαρτυρηθούν σχετικά στις Ελληνικές αρχές. Οι οροθέτες όμως περιορίστηκαν να εκθέσουν το όλο ζήτημα των ατάκτων στους διπλωματικούς αντιπροσώπους των τριών Δυνάμεων στο Ναύπλιο. Η Πύλη φοβόταν ότι ο ερεθισμός που είχε προκληθεί, εξαιτίας των γεγονότων στην περιοχή της Άρτας, μπορούσε να οδηγήσει σύντομα σε επανάσταση των ατάκτων του μεγαλύτερου τμήματος της Ηπείρου. Για τον λόγο αυτό έλαβε αυστηρά στρατιωτικά μέτρα ενισχύοντας τις φρουρές της, με σκοπό την αποτροπή της¹.

Ο Barthelemy, μαζί με τους αποσπασμένους σε αυτόν αξιωματούχους, μετέβη στην Μεθώνη, ενώ ο Baker μετέβη στη Ζάκυνθο, γεγονός που επέτρεπε στους οροθέτες να βρίσκονται σε συχνότερη επαφή και να ετοιμάζονται από κοινού για την επανάληψη των εργασιών τους.

Ο Baker ενημέρωσε σε επιστολή του, στις 15/27 Ιουνίου 1833, τον Palmerston για την επιδείνωση της κατάστασης στην Ήπειρο, εξαιτίας των επιδρομών των ατάκτων και των δυσχερειών που προέβαλαν οι τουρκικές αρχές, και τόνιζε ότι, η μόνη λύση για τους οροθέτες ήταν να αποσυρθούν έως ότου επιτύχουν αποτελεσματικότερη προστασία στην αποστολή τους. Ταυτόχρονα παρεκάλεσε τον Dawkins να μεσολαβήσει, ώστε ο Άγγλος πρέσβυς στην Κωνσταντινούπολη να θέσει υπ' όψη της Πύλης τις δύσκολες συνθήκες που αντιμετώπιζαν οι οροθέτες, ελπίζοντας ότι σύντομα επρόκειτο να ληφθεί ικανοποιητική απάντηση, καθώς η Πύλη, μετά την αποκατάσταση της ειρήνης με τον Μεχμέτ Αλή, με βάση την συνθήκη της Κιουτάχειας, μπορούσε απερίσπαστα να στρέψει πλέον την προσοχή της στην επικρατούσα κατάσταση στα νότια σύνορά της².

Και ενώ όλοι πίστευαν ότι ο Ταφίλ Μπούζης είχε παραδοθεί μαζί με τους άνδρες του στον διοικητή των βαυαρικών στρατευμάτων στις βόρειες επαρχίες του Ελληνικού Κράτους³, αποδεικνύεται ότι αυτός,

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Μάρτιος 22 ☞ Ιούν. 3, Baker προς Palmerston, **502**, σ. 190.

² *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Ιούν. 15 ☞ 27 Baker προς Palmerston, **503**, σ. 190.

³ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Ιούν. 12 ☞ 24, Dawkins προς Palmerston, **215**, σ. 83.

«διασκορπισθείσης της συμμορίας του», κρυβόταν σε απομακρυσμένο σημείο της Πίνδου¹.

Αν θα θέλαμε τώρα να διερευνήσουμε τα αίτια αυτών των επιδρομών στα σύνορα Τουρκίας - Ελλάδος, αυτές οφείλονταν στη εγγενή κατάσταση που επικρατούσε στον ζωτικό αυτό χώρο και ειδικότερα: α) στην βοήθεια, την οποία πιεζόμενοι οι ποιμένες των ορεινών παραμεθορίων περιοχών παρείχαν στους επιδρομείς, β) στην ορεινή διαμόρφωση των βορείων συνόρων της χώρας, η οποία επέτρεπε στους επιδρομείς, αφ' ενός μεν να αποφεύγουν την καταδίωξη των ελληνικών στρατευμάτων, αφ' ετέρου δε να περνούν ελεύθερα τα σύνορα προς όλες τις κατευθύνσεις, πράγμα το οποίο απαιτούσε την χρησιμοποίηση από την Ελληνική Κυβέρνηση μεγάλων δυνάμεων, τις οποίες όμως δεν διέθετε και γ) στην ενίσχυση, την οποία οι αρχηγοί των τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων παρείχαν προς τους επιδρομείς. Οι τουρκικές δυνάμεις, φοβούμενες μήπως με την αποκατάσταση της τάξης στην περιοχή μειωθεί ο αριθμός τους και επομένως ελαττωθούν τα οφέλη τους, εφόσον δεν θα χρειαζόταν πια τόσο μεγάλος αριθμός στρατιωτών για την φύλαξη της περιοχής από επιδρομές ατάκτων, υποστήριζαν με όλα τα μέσα που διέθεταν την δράση των επιδρομέων. Σκοπός ήταν η διαίωνιση της καταστάσεως της αταξίας στα σύνορα, ώστε αυτά να αποδειχθούν ανασφαλής για την εδαφική ακεραιότητα της Τουρκίας με απώτερο σκοπό την επαναδιαπραγματεύσή τους σε βάρος της Ελλάδας.

Σε μεταγενέστερη εξέλλου εγκύκλιο του Ι. Ρίζου, Γραμματέα των Εξωτερικών, προς τους διπλωματικούς αντιπροσώπους της Ελλάδας στο εξωτερικό, με ημερομηνία 15/27 Δεκεμβρίου 1835, επιβεβαιώνονται τα παραπάνω, καθώς επισημαίνεται σ' αυτήν ότι από το 1833 «έν των κυριότερων αιτίων, το οποίον ενεθάρρυνε την ληστείαν εις την ηπειρωτικήν Ελλάδα ήτο και η προστασία την οποίαν παρέχουν εις τους ληστές οι εις την υπηρεσίαν των Τούρκων ευρισκόμενοι καπεταναίοι. Αι τουρκικαί αρχαί των παραμεθορίων περιοχών δεν αποκρύπτουν πλέον ότι συνεργάζονται με τους ληστές. Αι συμμορίαί τούτων έχουν αυξηθή, λόγω δε της ατιμωρησίας των, έχουν αποθρασυνθή. Κατά τινας πληροφορίας, αυτός ούτος ο Εμίν Πασάς παρέσχε την άδειαν εις τους καπεταναίους

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Ιούλ. 12 ☞ 24 Dawkins προς Palmerston, 223, σ. 88.

τους αναλαμβάνοντας την φρούρηση των τουρκικών συνόρων να ενισχύουν τας εντός του ελληνικού εδάφους επιδρομάς των ληστών, το οποίον οδηγεί εις τας ακόλουθους σκέψεις: α) Η Πύλη, θορυβηθείσα εκ της μεταναστεύσεως, εγκατέλειψεν εις το έλεος των ληστών όλας τας παρά τα σύνορα περιοχάς της Ελλάδος, β) πιστεύει ότι είναι εις θέσιν να αποδείξη ότι, λόγω της επικρατούσης εκεί καταστάσεως, η υπάρχουσα γραμμή των συνόρων δεν δύναται να εξασφαλίση την ειρήνην και την ησυχίαν εις τα γειτονικά κράτη, και να δικαιολογήση ούτω την επιμονήν της όπως μη δεχθή τον υπό των οροθετών συνταχθέντα χάρτην και γ) ελπίζει να ταπεινώση την Ελλάδα, ισχυριζομένη ότι το Ελληνικόν Έθνος δεν είναι εύκολο να κυβερνηθή και ότι αποτελείται εκ ληστών και κακούργων. Κατόπιν των ως άνω, υπολείπονται εις την Ελληνικήν Κυβέρνησιν δύο τινά, ή να προβή εις αντίποινα ή να ζητήση την επέμβασιν των δυνάμεων. Αι ταραχαί εις την Αλβανίαν παρείχον εις αυτήν την ευκαιρίαν να εκδικηθή την Τουρκίαν διά την ως άνω εκτεθείσαν στάσιν της. Ηδύνατο, εάν το επεθύμει, να υποδαυλίση τας ταραχάς αυτάς και να επιτύχη την παράτασιν των, αλλά δεν το έπραξε, διότι έκρινεν ότι ήτο προτιμότερον να αποταθή εις τας δυνάμεις. Διά τον λόγον αυτόν, οι ως άνω αντιπρόσωποι οφείλουν να ζητήσουν επιμόνως παρά των κυβερνήσεων εις τας οποίας έχουν διαπιστευθή να δώσουν οδηγίας, ώστε να τεθή το ζήτημα υπ' όψιν της Διασκέψεως του Λονδίνου και να κληθή η Πύλη να μεταβάλη στάσιν και να διατάξη τους διοικητάς των παραμεθορίων περιοχών της να συνεργασθούν με τας ελληνικάς αρχάς εις την πάταξιν της ληστείας. Η απομάκρυνσις του Εμίν Πασά, ή έστω και η έκφρασις μομφής κατ' αυτού, θα ήτο λίαν αποτελεσματικόν μέτρον»¹.

Η αποκαλυπτική αυτή έκθεση του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών δείχνει σε όλες της τις εκφάνσεις της την σοβαρότητα της καταστάσεως, καθόλη την περίοδο 1833-1835, και τα σταθερά σχέδια της Τουρκίας στην προσπάθειά της να εμποδίσει την δημιουργία ενός ασφαλούς νέου Ελληνικού Κράτους, να πετύχει την αναθεώρηση του υφισταμένου συνοριακού καθεστώτος και να κλονίσει τις αποφάσεις των Μ. Δυνάμεων

¹ *Μ.Ε.Ι.* τομ. γ', 1835 Δεκ. 15 ☞ 27, Ι. Ρίζος προς τους διπλωματικούς αντιπροσώπους της Ελλάδος εις το εξωτερικόν, εγκύκλιος, 246, Αθήναι 1987, σ. 144 -145.

έναντι της Ελλάδας ως ενός κράτους που υποθάλλει ληστές και συμμορίες. Όλα τα παραπάνω η Τουρκία θα τα πραγματοποιούσε εμποδίζοντας την ολοκλήρωση του έργου των οροθετών. Τελικά όμως όπως θα δούμε στη συνέχεια απέτυχε στα σχέδιά της. Εξάλλου είναι γεγονός ότι η Ελληνική Κυβέρνηση δεν ενθάρρυνε την οργάνωση και την ύπαρξη ληστοσυμμοριών, καθόσον διαρκούσαν οι διαπραγματεύσεις για την τελική διευθέτηση των συνόρων με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και ως εκ τούτου δεν επιθυμούσε περαιτέρω προβλήματα, που αναμφίβολα θα την εξέθεταν απέναντι στις Μεγάλες Δυνάμεις και που θα είχαν σαν αποτέλεσμα αρνητικές για την Ελλάδα αποφάσεις στο συνοριακό πρόβλημα¹.

5. ΤΑ ΔΙΑΒΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΟΡΟΘΕΤΩΝ.

Κατόπιν οδηγιών του Palmerston² προς τον Dawkins, οι Αντιπρέσβεις των Μ. Δυνάμεων στο Ναύπλιο αποφάσισαν να υποβάλλουν από κοινού στην Αντιβασιλεία το αίτημα περί παροχής προστασίας στους οροθέτες, εκφράζοντας ωστόσο την άποψη ότι μόνο η Πύλη μπορούσε να άρει τα εμπόδια για μια απρόσκοπτη, με ασφάλεια επανέναρξη των εργασιών της Οροθετικής Επιτροπής³.

Ο Dawkins σε επιστολή του, στις 15/27 Ιουλίου 1833, προς τον Γραμματέα επί των Εξωτερικών Σ. Τρικούπη⁴, ανέφερε ότι οι οροθέτες δεν επρόκειτο να επαναλάβουν τις εργασίες τους, εάν προηγουμένως οι κυβερνήσεις της Τουρκίας και της Ελλάδας δεν έδιναν στις αρμόδιες αρχές των συνόρων τους και στους επικεφαλής των εκεί στρατευμάτων σαφείς οδηγίες για την δέουσα προστασία των οροθετών. Η Ελληνική Κυβέρνηση

¹ Elias G. Skoulidas, *The Newly-established Greek State and the Albanians (1827-1839)* στο *Conference Greece and Albania in the 19th and 20th centuries*, (Thessaloniki 12-13 May 2000), υπό έκδοση, σ.11.

² *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Ιούν. 19 ☞ Ιουλ. 1, Palmerston προς Dawkins, **40**, σ. 16.

³ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Ιούλ. 12 ☞ 24, Dawkins προς Palmerston, **223**, σ. 88.

⁴ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Ιούλ. 15 ☞ 27, Dawkins προς Τρικούπη, **227**, σ. 90.

ανταποκρίθηκε άμεσα στο αίτημα των Αντιπρεσβευτών, καθώς ο Τρικούπης έδωσε οδηγίες προς τις πολιτικές και στρατιωτικές αρχές να παράσχουν στους οροθέτες, ευθύς μόλις επιστρέψουν στα σύνορα, κάθε δυνατή προστασία¹.

Στο μεταξύ οι οροθέτες ζήτησαν από τους πρέσβεις των τριών Δυνάμεων στην Κωνσταντινούπολη² να τους εφοδιάσουν με ειδικά διαβατήρια της Πύλης, για να μπορέσουν να συντάξουν τους δύο χάρτες των ελληνικών συνόρων, δεδομένου ότι στο έργο τους αυτό δεν θα συνοδεύονταν από τον Τούρκο επίτροπο, καθώς επίσης επειδή οι τοπικές τουρκικές αρχές αρνήθηκαν την παροχή βοήθειας σ' αυτούς. Διότι παρά το γεγονός ότι είχαν έρθει σε επαφή με τους Τούρκους διοικητές των περιοχών κοντά στα σύνορα, εντούτοις είχαν συναντήσει την αντίδραση των τουρκικών αρχών, ιδίως του Εμίν Πασά, αναγκαζόμενοι, λόγω και της ελλείψεως ασφαλείας στην περιοχή εξαιτίας των επιδρομών ατάκτων, να διακόψουν το έργο τους. Για να το συνεχίσουν έπρεπε: 1) οι διοικητές της Ηπείρου και της Θεσσαλίας να λάβουν σαφείς διαταγές ώστε να παράσχουν σ' αυτούς όλα τα μέσα που είχαν στη διάθεσή τους, και 2) να μπορέσουν οι οροθέτες να περάσουν τα ελληνικά σύνορα με ένοπλη ελληνική συνοδεία, για να προστατευθούν από τους ατάκτους.

Ο Άγγλος Αντιπρέσβυς στην Ελλάδα Dawkins ενημέρωσε τόσο τον Baker στις 2/14 Αυγούστου 1833, όσο και τον Palmerston στις 4/16 Αυγούστου 1833, ότι οι διπλωματικοί αντιπρόσωποι των Μεγάλων Δυνάμεων στην Ελλάδα είχαν αποτανθεί επισήμως προς την Πύλη και προς την Ελληνική Κυβέρνηση ζητώντας την παροχή προστασίας στους οροθέτες και εξέφρασε την πεποίθησή του ότι ο Εμίν Πασάς θα ανταποκρινόταν. Προσέθετε μάλιστα ότι, όπως πληροφορήθηκε από τον Meyer, η τάξη στην Ήπειρο είχε ήδη αποκατασταθεί και ότι η Πύλη είχε στείλει στα Ιωάννινα 6000 τούρκους στρατιώτες με σκοπό τη διατήρησή της³.

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Ιούλ. 26 ☞ Αύγ. 7 Τρικούπης προς Dawkins, **226**, σ. 89.

² *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Ιούλ. 31 ☞ Αύγ. 12, Οροθέτες επίτροποι προς εν Κων. Πρέσβεις, **508**, σ. 191.

³ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Αύγ. 2 ☞ 14, Dawkins προς Baker, **675**, σ. 265. και 1833 Αύγ. 4 ☞ 16, Dawkins προς Palmerston, **225**, σ. 89.

Ο Άγγλος πρέσβυς στην Κωνσταντινούπολη Ponsonby σε επιστολή του στις 11/23 Σεπτεμβρίου 1833 προς τον Baker, απαντούσε, εν αναφορά προς το αίτημα των οροθετών, το οποίο είχαν θέσει προς τους πρεσβευτές των τριών Δυνάμεων κατά την σύσκεψή τους στην Αθήνα, ότι οι πρεσβευτές είχαν ζητήσει εκ νέου από την Πύλη να ικανοποιήσει τα αιτήματα των οροθετών και ότι οι προηγούμενες σχετικές τους αιτήσεις είχαν μείνει αναπάντητες εξαιτίας ασθενείας του Ρεϋς Εφέντη από τον οποίο περιμέναν την πραγματοποίηση της υποσχέσεώς του, ότι δηλαδή η Πύλη θα εξέδιδε τα φιρμάνια για την προστασία των οροθετών¹.

Στην απάντησή του² προς τον Ponsonby στις 14/26 Οκτωβρίου 1833, ο Baker, καθόλου ικανοποιημένος από την όλη τροπή της υπόθεσης, αφού υπενθύμισε τα επανειλημμένα άκαρπα διαβήματα των οροθετών για να επιτύχουν την προστασία της Πύλης, προσέθετε ότι δεν είναι δυνατόν να αποδοθεί μομφή στην Οροθετική Επιτροπή, επειδή παρέμεινε άπρακτη την άνοιξη και το φθινόπωρο που πέρασαν. Και τόνιζε ότι για να καταστεί δυνατή η επανάληψη των εργασιών της, έπρεπε αφ' ενός μεν τα φιρμάνια που θα εξέδιδε η Πύλη να είναι πλήρη και σαφή και να απευθύνονται σε όλες τις αρχές των παραμεθορίων επαρχιών, αφ' ετέρου δε να αποσταλούν στους οροθέτες, μέχρι το τέλος του Δεκεμβρίου ή τις αρχές του Ιανουαρίου, αντίγραφα των διαταγών, οι οποίες θα εδίδοντο από την Πύλη στους διοικητές των Ιωαννίνων και της Λαρίσης, ώστε να προετοιμαστούν εγκαίρως για να συμπληρώσουν το έργο τους την άνοιξη του 1834.

Ο Baker ενημέρωσε τον Palmerston για την κατάσταση³ και εξέφρασε την ελπίδα ότι κατά την διάρκεια του προσεχούς χειμώνα θα λαμβανόταν από την Πύλη ικανοποιητική απάντηση, ώστε να μπορέσουν οι οροθέτες να συνεχίσουν το έργο τους.

Ωστόσο ο Baker, όπως φαίνεται σε σημείωμα⁴ του Palmerston, περιέργως δεν είχε λάβει την επιστολή του Άγγλου Αντιπρέσβυ στην

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Σεπτ. 11 ☞23, Ponsonby προς Baker, **514**, Αθήναι 1979, σ. 194.

² *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Οκτ. 14 ☞26, Baker προς Ponsonby, **515**, σ. 194.

³ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Οκτ. 17 ☞29, Baker προς Palmerston, **512**, σ. 193.

⁴ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Οκτ. 18 ☞30, σημείωμα Palmerston, **509**, σ. 192.

Ελλάδα Dawkins προς αυτόν στις 2/14 Αυγούστου¹, σχετικά με την αποκατάσταση της τάξης στην Ήπειρο. Γι αυτό ο Palmerston αποφάσισε να του στείλει εκ νέου την επιστολή αυτή μαζί με όλα τα έγγραφα που αναφέρονταν στα μέτρα, που είχαν ληφθεί από την Ελληνική Κυβέρνηση για την προστασία των Επιτρόπων οροθετών, καθώς και την αίτηση των πρεσβευτών των τριών Δυνάμεων στην Κωνσταντινούπολη προς την Πύλη, ώστε να εξασφαλισθεί η λήψη παρόμοιων μέτρων από τις τουρκικές αρχές².

Ο Baker έλαβε αυτή την φορά τα αποσταλέντα σ' αυτόν έγγραφα του Palmerston³ και εξέφρασε την άποψη ότι ήταν εξαρχής πεπεισμένος για την προθυμία της Ελλάδας να βοηθήσει το έργο των οροθετών, ενώ αντίθετα προέβλεπε ότι οι δυσχέρειες θα προέρχονταν από την τουρκική πλευρά. Και πραγματικά δικαιώθηκε στην πρόβλεψή του αυτή, διότι η Πύλη εξέδωσε φιρμάνι, όχι για την προστασία των οροθετών όπως αναμενόταν, αλλά για να παραπονεθεί στις Μεγάλες Δυνάμεις ότι οι οροθέτες είχαν εκτελέσει πλημелλώς, σε βάρος της Τουρκίας, το έργο της χαράξεως των συνόρων συμφώνως με τις μαρτυρίες του Χουσεΐν Βέη. Η Πύλη απέστειλε το φιρμάνι αυτό στο διοικητή της Θεσσαλίας Μουσταφά Νουρρί Πασά, συνοδευόμενο με σχετικές οδηγίες για την αφαίρεση των οροσήμων που είχαν τοποθετήσει οι οροθέτες.

Οι Πρεσβευτές των τριών Δυνάμεων στην Πύλη απάντησαν στις 29 Νοεμβρίου/11 Δεκεμβρίου 1833 στην τουρκική κυβέρνηση⁴, ότι όπως προέκυπτε από τις σχετικές εκθέσεις των οροθετών, κατά την χάραξη των συνόρων οι οροθέτες είχαν συμμορφωθεί πλήρως στους όρους του Διακανονισμού της Κωνσταντινουπόλεως και είχαν εκτελέσει τα καθήκοντά τους με αμεροληψία, διαφυλάσσοντας επιμελώς τα δικαιώματα της Πύλης. Εκείνο μάλιστα το οποίο περισσότερο από κάθε τι άλλο μαρτυρούσε ότι η Επιτροπή εξετέλεσε τα καθήκοντά της μένοντας πιστή στους όρους του Διακανονισμού, είναι το γεγονός ότι καμία

¹ Βλ. σ. 27

² *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Οκτ. 17 ☞ 29, Palmerston προς Baker, **478**, σ. 181.

³ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Νοέμ. 18 ☞ 30, Baker προς Palmerston, **513**, σ. 193- 194.

⁴ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Νοέμ. 29 ☞ Δεκ. 11, Πρέσβεις προς Υψηλή Πύλη, **858**, σ. 373-374.

αξιόλογη παράβαση δεν είχε καταγγελλεί από την Πύλη μετά την ενημέρωσή της για την οροθέτηση.

Η διαμαρτυρία του Χουσεΐν Βέη κατά των συναδέλφων του, η αποχή του από το έργο της οροθετήσεως και η υπ' αυτού παρεμβολή εμποδίων στην εκτέλεση του έργου αυτού δεν ήταν δυνατόν να αναστείλουν τις εργασίες των οροθετών, διότι αυτοί όφειλαν να τις συνεχίσουν παρά την απουσία του Τούρκου επιτρόπου και να αποφασίσουν διά της πλειοψηφίας πάνω σε όλα τα προβλήματα, που δημιουργούσε η σύγκρουση των συμφερόντων των δύο επιτρόπων. Μεταξύ των τριών οροθετών επικράτησε πλήρης συμφωνία σχετικά με όλα τα προβλήματα που ανέκυψαν. Τονίζεται στην απάντηση, ότι το έργο τους είχε πλέον ολοκληρωθεί, καθώς είχαν τοποθετηθεί τα ορόσημα σε όλη τη γραμμή των συνόρων, ενώ υπολειπόταν απλά η σύνταξη των δύο χαρτών. Κατόπιν τούτων οι τρεις πρέσβεις εξέφρασαν την ελπίδα ότι η Πύλη δεν θα πραγματοποιούσε τελικά την αφαίρεση των οροσήμων, που είχαν τοποθετήσει οι οροθέτες, αλλά ότι αντίθετα θα φρόντιζε να τους παράσχει την δυνατότητα να προχωρήσουν στην εκπόνηση του χάρτη των συνόρων, εξασφαλίζοντας σ' αυτούς τους αναγκαίους οδηγούς για προστασία.

Παράλληλα ο Palmerston έδωσε νέες οδηγίες στον Ponsonby¹, ώστε από κοινού με τους συναδέλφους του της Ρωσίας και της Γαλλίας να πιέσουν εκ νέου την Πύλη να επισπεύσει την έκδοση των αναγκαίων φιρμανίων, διά των οποίων οι τουρκικές αρχές εντέλλονταν να βοηθήσουν αποτελεσματικά τους οροθέτες, όταν επαναλάβουν τις εργασίες τους, υπενθυμίζοντας στον Ρεΐς Εφέντη ότι η Πύλη δεσμευόταν σχετικά δυνάμει των υποχρεώσεων που ανέλαβε έναντι των τριών Δυνάμεων. Όμως παρά τα διαβήματα των τριών πρεσβευτών, η Πύλη όχι μόνο αρνήθηκε να εκδώσει τα προσδωκόμενα φιρμάνια, αλλά ανακοίνωσε ότι επεδίωκε να στείλει νέο επίτροπο σε αντικατάσταση του Χουσεΐν Βέη, για να μετάρχει στις αναγκαίες για την οριοθέτηση εργασίες². Συγχρόνως όμως προέβαλε άλλα προβλήματα προκειμένου να

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1833 Δεκ.. 23 ☞ 1834 Ιαν. 4, Backhouse προς Baker, **840**, σ. 364 και 1833 Δεκ.. 23 ☞ 1834 Ιαν. 4, Palmerston προς Ponsonby, **522**, σ. 197.

² *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Ιαν. 29 ☞ Φεβρ. 10, Ponsonby προς Baker, **866**, σ. 376.

δυσκολεύσει την όλη κατάσταση. Έτσι αρνήθηκε να δεχθεί τον Έλληνα απεσταλμένο επίτροπο εκφράζοντας τα παράπονά της για την καθυστέρηση εκ μέρους της Ελλάδας να καταβάλει την αποζημίωση που όφειλε στην Τουρκία βάσει του Διακανονισμού της Κωνσταντινούπολεως και, ως εκ τούτου, τη διστακτικότητά της να εκδώσει τα αναγκαία φιρμάνια για την προστασία των οροθετών.

Η Αγγλία απάντησε στη νέα αυτή πρόκληση της Πύλης, ότι συμφωνούσε να πιέσει την Ελληνική Κυβέρνηση να καταβάλει άμεσα στην Πύλη το υπόλοιπο του ποσού της αποζημίωσης, που της όφειλε, με αντάλλαγμα τη συγκατάθεση της Πύλης να δεχθεί στην Κωνσταντινούπολη τον απεσταλμένο επίτροπο της Ελλάδας. Επείσησε όμως, ότι σύμφωνα με τους όρους του Διακανονισμού, το αίτημα να δεχθεί η Πύλη τον Έλληνα απεσταλμένο δεν συνδεόταν με την καταβολή εκ μέρους της Ελλάδας του υπολοίπου της αποζημίωσης στην Πύλη και επομένως η τελευταία δεν είχε δικαίωμα να διαμαρτύρεται. Εξάλλου σύμφωνα με τους όρους του Διακανονισμού στις 19/31 Δεκεμβρίου 1832 έπρεπε ήδη η μεν Ελλάδα να είχε καταβάλει το σύνολο της αποζημίωσης, η δε Πύλη να είχε εκκενώσει τα εδάφη που περιείχονταν στους Έλληνες, πράγμα το οποίο όχι μόνο δεν είχε πράξει, αλλά και δεν διευκόλυνε το έργο της Οροθετικής Επιτροπής.

Παράλληλα η Αγγλική Κυβέρνηση έδωσε εντολή στον πρεσβευτή της στην Κωνσταντινούπολη¹ να επισημάνει στην Πύλη ότι όχι μόνο το καθήκον της προς τις τρεις Δυνάμεις, αλλά και το ίδιο της το συμφέρον επέβαλλαν να δώσει ρητές διαταγές στις τουρκικές αρχές να παράσχουν τη δέουσα βοήθεια και προστασία στους οροθέτες, έχοντας υπ' όψη της ότι εάν συνεχίσει να φέρνει εμπόδια στην αποκατάσταση της ησυχίας στις περιοχές κοντά στα ελληνοτουρκικά σύνορα, δεν θα έπρεπε να εκπλαγεί εάν η Ελλάδα ευρισκόμενη σε άμυνα κατέφευγε σε αντίποινα .

Σε επιστολή του ο υπουργός εξωτερικών της Αγγλίας Palmerston προς τον Ponsonby, στις 3/15 Φεβρουαρίου 1834², αφού εξέφρασε την λύπη του για τα εμπόδια που εξακολουθούσαν να παρεμβάλουν οι Τούρκοι στο

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Φεβρ. 3 ☞ 15, Palmerston προς Ponsonby, 537, σ. 205-206.

² *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Φεβρ. 3 ☞ 15, Palmerston προς Ponsonby, 538, σ. 206.

έργο των οροθετών στην Ήπειρο, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Πύλη κατέφυγε στην αρνητική αυτή στάση διότι ήθελε να προωθήσει άλλους σκοπούς. Διερωτάτο λοιπόν, εάν η Ρωσία είχε ασκήσει την επιρροή της στην Τουρκία για τη ρύθμιση του ζητήματος αυτού ή εάν θα έπρεπε κανείς να σκεφθεί ότι η Ρωσία επιθυμούσα να υποχρεώσει την Αντιβασιλεία να ακολουθήσει τις υποδείξεις της σε θέματα που αφορούσαν την εσωτερική ζωή του νέου κράτους και τις σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών, ενεθάρρυνε μυστικά την Πύλη να παρεμβάλλει εμπόδια σ' ότι αφορά τα σύνορα και την αποστολή του Έλληνα διπλωματικού αντιπροσώπου στην Κωνσταντινούπολη, αναβάλλοντας συγχρόνως την συγκατάθεσή της στην καταβολή της τρίτης δόσεως του ελληνικού δανείου. Έδωσε τέλος εντολή στον πρέσβη του, τον Ponsoby, να προβεί στα κατάλληλα διαβήματα, διαμαρτυρόμενος στην Πύλη και ζητώντας από τον Ρώσο συνάδελφό του αποτελεσματικότερη συνεργασία. Ήταν προφανής η ανησυχία της αγγλικής διπλωματίας για τη διείδυση της ρωσικής πολιτικής στην Ελλάδα και την υπεροχή του ρωσικού κόμματος. Τούτο σαφώς ανάγκασε την Αγγλία, και μόνο για τον λόγο αυτό, να πιέσει ακόμα περισσότερο την Πύλη να αποδεχθεί στην πράξη τους όρους τους σχετικούς με την χάραξη των ελληνικών συνόρων και να ενεργήσει υπέρ των ελληνικών συμφερόντων.

Στο μεταξύ η Ελληνική Κυβέρνηση πληροφορήθηκε ότι σημαντικές τουρκικές δυνάμεις συγκεντρώνονταν στην Θεσσαλία και την Ήπειρο¹. Γι αυτό αποφάσισε να ενισχύσει τις παραμεθόριες φρουρές της και να επιτηρήσει τις διόδους των συνόρων. Για το λόγο αυτό μετέβη εκεί ο συνταγματάρχης Gordon, αρχηγός τότε του ελληνικού στρατού, και τοποθετήθηκε επικεφαλής των δυνάμεων που στρατοπέδευαν στις βόρειες επαρχίες, συνοδευόμενος από δύο οπλαρχηγούς και δύο ταξιαρχίες της χωροφυλακής. Εντούτοις τίποτε δεν αναφέρεται, σύμφωνα με τον Dawkins, για επαναστατικές κινήσεις ατάκτων συμμοριών στη Ήπειρο. Επομένως, σύμφωνα με την πληροφορία αυτή του Dawkins, η συγκέντρωση των τουρκικών στρατευμάτων στην παραμεθόριο περιοχή οφείλεται σε μια προσπάθεια της Πύλης για επίδειξη ισχύος και άσκηση πιέσεως για την επιβολή των δικών της επιθυμιών στο συνοριακό.

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Φεβρ. 17 ☞ Μάρτ. 1, Dawkins προς Palmerston, 689, σ. 272.

Ο Baker, σε επιστολή του, στις 26 Φεβρουαρίου/ 10 Μαρτίου, στον Palmerston¹ εξέφρασε τη λύπη του, διότι καμία νεώτερη πληροφορία δεν είχε λάβει από τον Ponsonby σχετικά με το θέμα της προστασίας, που έπρεπε να παράσχει η Πύλη στους οροθέτες, και παρατηρούσε ότι εφόσον η Πύλη είχε αναγνωρίσει τα σύνορα του νέου Ελληνικού Κράτους de jure, διά της διακηρύξεώς της της 28^{ης} Αυγούστου/9^{ης} Σεπτεμβρίου 1829 και της προσχωρήσεώς της στο Πρωτόκολλο της 22ας Ιανουαρίου/3^{ης} Φεβρουαρίου 1830 και στον Διακανονισμό της 9^{ης} /21^{ης} Ιουλίου 1832, καθώς και de facto, διά της μη αποστολής των στρατευμάτων της πέρα από τη συμπεφωνημένη και καθορισμένη διά των παραπάνω συνθηκών μεθοριακή γραμμή, επομένως δεν υπήρχε πλέον κανένα ζήτημα για διαπραγμάτευση.

Εξάλλου τον Μάρτιο του 1834 ο Wilson πήρε απόσπαση από τα Επτάνησα όπου υπηρετούσε και έγινε μέλος της Οροθετικής Επιτροπής, στην οποία παρέμεινε μέχρι το τέλος των εργασιών της. Όμως παρά τις προσδοκίες του Baker, και τον Μάρτιο οι εργασίες της Οροθετικής Επιτροπής δεν ξεκίνησαν, διότι καμία ικανοποιητική πληροφορία δεν είχε ληφθεί από την Κωνσταντινούπολη.

Ο Άγγλος οροθέτης απευθύνθηκε εκ νέου στον Υπουργό Εξωτερικών², γνωστοποιώντας του ότι οι οροθέτες ήταν διστακτικοί στο να επαναλάβουν τις εργασίες τους στο τουρκικό έδαφος, όσο η Τουρκία επέμενε στην απόφασή της να καταστρέψει τα ορόσημα και να εξαλείψει την ήδη χαραχθείσα συνοριακή γραμμή. Βέβαια ήξεραν ότι έπρεπε, παρά τους υπαρκτούς κινδύνους, να συμπληρώσουν το έργο τους και να αποστείλουν στην Πύλη τον χάρτη των συνόρων. Διότι η ενέργειά τους αυτή θα ήταν η καλύτερη απάντηση στις κατηγορίες του Χουσεΐν Βέη και θα διέλυε τις εσφαλμένες εντυπώσεις της Πύλης.

Ήταν λοιπόν επιτακτική η ανάγκη για την λήψη τολμηρότερων μέτρων με σκοπό την πίεση της Πύλης, και την κατάρριψη των αρνητικών της επιχειρημάτων κατά του έως τώρα έργου των οροθετών, ώστε τελικά η τελευταία να συμμορφωθεί προς τους όρους του Διακανονισμού. Στο μεταξύ η Πύλη, αρνούμενη να εκδώσει τα φιορμάνια για την προστασία

¹ M.E.I., τομ. β', 1834 Φεβρ. 26 ☞ Μάρτ. 10, Baker προς Palmerston, **861**, σ. 374.

² M.E.I., τομ. β', 1834 Μάρτ. 12 ☞ 24, Baker προς Palmerston, **862**, σ. 375.

των οροθετών, εξέφρασε ξανά την πρόθεσή της να αποστείλει νέο επίτροπο ως μέλος της Οροθετικής Επιτροπής σε αντικατάσταση του Χουσεΐν Βέη, συνδέοντας την αλλαγή αυτή με πρότασή της για αναθεώρηση του συνόλου ή τμήματος της χαραχθείσης το φθινόπωρο του 1832 οροθετικής γραμμής.

Ο Baker αντιλαμβανόμενος τις προθέσεις της Πύλης, επεσήμανε τόσο στον Άγγλο πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη όσο και στον Palmerston¹ ότι ο διορισμός του νέου Τούρκου επιτρόπου σε συνδυασμό με την πρόθεση της Πύλης για αναθεώρηση της συνοριακής γραμμής, δημιουργούσε αρκετές δυσχέρειες, καθώς οι οροθέτες βρίσκονταν στη δυσχερή θέση να συνεργαστούν με άτομο, το οποίο απεσπάσθη στην Οροθετική Επιτροπή για το σκοπό αυτό. Παρατηρούσε ότι οι οδηγίες προς την Οροθετική Επιτροπή, οι οποίες σαφώς έλεγαν ότι η οροθετική γραμμή έπρεπε να χαραχθεί με βάση την αρχή της πλειοψηφίας και ανεκκλήτως, σκοπό είχαν να αποφευχθεί κάθε επιβράδυνση στο έργο της. Ο σκοπός αυτός δεν μεταβλήθηκε από τη προσθήκη δύο νέων μελών σ' αυτήν, γεγονός που προβλεπόταν από τον Διακανονισμό της Κωνσταντινουπόλεως. Από τις εκθέσεις της Επιτροπής των τελευταίων 18 μηνών αποδεικνύονταν πόσες δυσχέρειες είχαν ανακύψει για αυτήν από την νέα αυτή προσθήκη. Εξέφρασε, τέλος, την ελπίδα, οι οροθέτες να μην αντιμετωπίσουν εκ νέου στο μέλλον παρόμοιες δυσκολίες στο έργο τους.

Απαντώντας ο Ponsonby², με δύο επιστολές στις 8/20 Απριλίου και 7/19 Μαΐου 1834, ανέφερε στον Baker ότι συμφωνούσε με τα επιχειρήματά του, ότι είχε λάβει σχετικές οδηγίες από τον Palmerston και ότι είχε επανειλημμένως και κατηγορηματικώς αρνηθεί να συγκατανεύσει στον διορισμό Τούρκου επιτρόπου με σκοπό την αναθεώρηση της οροθετικής γραμμής, που ήδη είχε χαραχθεί. Μάλιστα για τον λόγο αυτό είχε υποβάλει ήδη στην Πύλη και σχετικό έγγραφο του Άγγλου Αντιπρέσβη στο Ναύπλιο με τις ίδιες απόψεις. Μολονότι όμως ο

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Μάρτ. 30 ☞ Απρ.11, Baker προς Ponsonby, **867**, σ. 376 και 1834 Μάρτ. 31 ☞ Απρ.12, Baker προς Palmerston, **865**, σ. 375-376.

² *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Απρ. 8 ☞ 20, Ponsonby προς Baker, **875**, σ. 380- 381 και 1834 Μάΐος 7 ☞ 19, Ponsonby προς Baker, **876**, σ. 381.

Ρεϙ Εφέντης είχε δεχθεί ευχαρίστως αρχικά την πρόταση αυτή ,τελικά όμως είχε υπαναχωρήσει στην αρχική του θέση.

Παράλληλα με τα διαβήματα του 'Αγγλου πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη, σχετικές κινήσεις και ενέργειες έγιναν και από τον Γάλλο συνάδελφό του Roussin, πληροφορία η οποία μας δίδεται από την ενημερωτική επιστολή του Γάλλου οροθέτη Barthelemy, από το Ναυαρίνο όπου βρισκόταν, προς τον Baker στην Ζάκυνθο, γεγονός που δείχνει την σύμπνοια Αγγλίας και Γαλλίας και την διάθεση των δύο Δυνάμεων να ολοκληρωθεί σύντομα το έργο των οροθετών.

Ο Roussin παραπονέθηκε στην Πύλη και ζήτησε να εκδοθούν τα φιορμάνια για την προστασία των οροθετών¹. Ο Ρεϙ Εφέντης απάντησε ότι ο νέος Τούρκος επίτροπος Ισμαήλ Βέης θα αναχωρούσε σύντομα για την Ελλάδα κομίζοντας διαταγές διά των οποίων εξασφαλιζόταν η προστασία της Επιτροπής. Ο Roussin όμως δεν ικανοποιήθηκε από την απάντηση αυτή και ζήτησε τα έγγραφα τα σχετικά με την ασφάλεια των οροθετών να παραδοθούν στην Κωνσταντινούπολη. Αλλά και οι υπόλοιποι οροθέτες ο Barthelemy από το Ναυαρίνο και ο Scalon από την Αθήνα, διαμαρτυρήθηκαν προς τους πρεσβευτές των χωρών τους στην Κωνσταντινούπολη κατά του διορισμού του νέου Τούρκου επιτρόπου².

Μέσα στο κλίμα αυτό ο Baker μετέβη στην Πρέβεζα και την Βόνιτσα και συναντήθηκε με τον συνταγματάρχη Gordon, ο οποίος ως αρχηγός του ελληνικού στρατού είχε επιφορτισθεί την προστασία της οροθετικής γραμμής και την τοποθέτηση στο ελληνικό έδαφος των οροσήμων κοντά στον Αμβρακικό κόλπο, τα οποία θα διευκόλυναν τις εργασίες της Οροθετικής Επιτροπής. Κατά τις επιτόπιες έρευνές του διαπίστωσε ότι οι πάσσαλοι που είχαν τοποθετηθεί από τους οροθέτες είχαν πλήρως αφαιρεθεί. Όμως παρά τούτα δεν υπήρχε μέχρις στιγμής κάποια παραβίαση των συνόρων εκ μέρους των Τούρκων.

Στις 3/15 Μαϙου 1834 ο Baker πήγε στο Ναυαρίνο για να συνομιλήσει με τον Barthelemy. Αποτέλεσμα των συνομιλιών αυτών υπήρξε η απόφαση των οροθετών, εν αναμονή της αφίξεως του νέου

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Απρ. 17 ☞ 29, Barthelemy προς Baker, **870**, σ. 378.

² *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Απρ. 28 ☞ Μάϙος 10, Baker προς Palmerston, **868**, σ. 377.

Τούρκου επιτρόπου, και λαμβάνοντας υπ' όψη τους την επιθυμία τους να φέρουν ταχέως σε πέρας το έργο που είχαν επωμισθεί, να προβούν αμέσως στην σύνταξη του χάρτη των συνόρων, βασιζόμενοι στα στοιχεία που είχαν συγκεντρώσει το φθινόπωρο του 1832. Σε περίπτωση μάλιστα που ο νέος Τούρκος επίτροπος Ισμαήλ Βέης αργούσε να έλθει στην Ελλάδα ή δεν προσκόμιζε τα σχετικά με την προστασία φιρμάνια, οι οροθέτες θα προχωρούσαν στην ετοιμασία του χάρτη των συνόρων. Παράλληλα ο Baker ανέλαβε να ενημερώσει σχετικά τον Palmerston¹.

Έτσι ο Baker στην επιστολή του της 16^{ης}/28^{ης} Μαΐου 1834² ενημέρωσε τον Υπουργό Εξωτερικών της χώρας του για την απόφαση των οροθετών να προχωρήσουν στην εκπόνηση του χάρτη των συνόρων με βάση τα στοιχεία που είχαν ήδη συγκεντρώσει, παρά να εξακολουθούν να ζητούν από την Πύλη να τους παράσχει την δέουσα προστασία. Παρά την σπουδή με την οποία αυτοί είχαν εργαστεί το φθινόπωρο του 1832 εξαιτίας της επικρατούσας στην περιοχή κακοκαιρίας, η αποτύπωση του εδάφους που είχαν κάνει τους επέτρεπε να συνεχίσουν ικανοποιητικά το έργο τους. Μάλιστα σε περίπτωση που με την άφιξη του Ισμαήλ Βέη αποδεικνυόταν ότι η Πύλη δεν επρόκειτο να εισακούσει τις εκκλήσεις των οροθετών προς αυτήν, εκείνοι, παραμερίζοντας οποιαδήποτε αντίδρασή της, ήταν αποφασισμένοι να φέρουν σε ικανοποιητικό πέρας το έργο τους.

Απέστειλε συγχρόνως στον Palmerston χάρτη των συνόρων, με διευκρινιστικές παρατηρήσεις επ' αυτού, για τον τρόπο με τον οποίο εργάστηκαν και τους λόγους για τους οποίους αναγκάστηκαν να μεταβάλουν ελαφρώς σε ορισμένα σημεία τα σύνορα, κυρίως λόγω της φυσικής διαμορφώσεως του εδάφους και της καλύτερης αμυντικής θωράκισης των δύο κρατών.³ Ο χάρτης αυτός είχε σχεδιαστεί το χειμώνα του 1833 από τους αξιωματικούς της Οροθετικής Επιτροπής με την καθοδήγηση του Wilson και συμπληρώθηκε με την επίβλεψη του ίδιου του Baker. Ο ίδιος εγγυόταν ότι ο χάρτης αυτός ήταν σε γενικές γραμμές ακριβής και ότι μπορούσε να ανταποκριθεί στον σκοπό για τον οποίο προοριζόταν. Παράλληλα εξέφρασε την παράκληση όπως ο

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Μαΐου 8-20, Baker προς Palmerston, **869**, σ. 377.

² *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Μαΐου 16-28, Baker προς Palmerston, **871, 872**, σ. 378-380.

³ Βλ. κεφάλαιο 2.

επισυναπτόμενος χάρτης επιστραφεί με το ταχυδρομείο του Ιουλίου, διότι ήταν απαραίτητος για το περαιτέρω έργο των οροθετών .

Στο μεταξύ η ανακοίνωση της Πύλης ότι επρόκειτο να αναβάλει την έκδοση των φερμανίων προστασίας των οροθετών, έως ότου ο νέος Τούρκος επίτροπος συντάξει ικανοποιητική για την Τουρκία έκθεση σχετική με τον τρόπο με τον οποίο οι οροθέτες τοποθέτησαν τα ορόσημα κατά την πρώτη περίοδο των εργασιών τους, πυροδότησε ακόμη περισσότερο το κλίμα και προκάλεσε την αντίδραση της Διασκέψεως του Λονδίνου. Οι τελεσιγραφικές οδηγίες που έλαβαν οι Πρόσβεις των τριών Δυνάμεων ήταν σαφείς: «η άρνηση ή η βραδύτητα της Πύλης να συγκατανεύσει στο αίτημα των οροθετών δεν πρόκειται κατ' ουδένα τρόπο να αλλοιώσει ή να ακυρώσει το ήδη εκτελεσθέν έργο. Εάν οι τρεις Δυνάμεις ζητούν για τελευταία φορά από την Τουρκία την έκδοση των φερμανίων τούτων, τούτο οφείλεται στο ότι, καθώς είναι αποφασισμένες να εφαρμόσουν οπωσδήποτε τις διατάξεις των σχετικών συμφωνιών, επιθυμούν να το πράξουν με την συνδρομή και τη συνεργασία των τουρκικών αρχών»¹.

Ωστόσο, η μελέτη του χάρτη, που ο Baker απέστειλε προς την Διάσκεψη του Λονδίνου, οδήγησε αρχικά τις Μ. Δυνάμεις στη σύνταξη του υπομνήματος που δημοσιεύεται από το Υπουργείο των Εξωτερικών της Αγγλίας, με ημερομηνία 7/19 Ιουνίου 1834, σχετικό με την χάραξη των συνόρων, το οποίο αναφέρει, ότι σύμφωνα με τις σχετικές συνθήκες, τις οδηγίες προς τους οροθέτες και τις εκθέσεις των οροθετών, προκύπτει ότι ενώ το κεντρικό και το δυτικό τμήμα των συνόρων έχει χαραχτεί σύμφωνα προς τους όρους του Διακανονισμού, δεν συμβαίνει το ίδιο με το ανατολικό τμήμα, διότι αφ' ενός μεν τούτο αρχίζει από τον Παγασητικό κόλπο, ενώ πρόθεση των πρεσβευτών των τριών Δυνάμεων στην Κωνσταντινούπολη ήταν η Ελλάδα να αποκλεισθεί από τον κόλπο αυτόν, αφ' ετέρου δε διέρχεται βορείως της ράχης του όρους 'Οθρως, ενώ ο Διακανονισμός προβλέπει ότι η οροθετική γραμμή δεν πρέπει να υπερβεί τη ράχη αυτή. Επισημαίνεται ότι η δυσχέρεια στον καθορισμό των συνόρων δεν θα παρατηρείτο, εάν η Πύλη δεν επέμενε να απαλειφθούν από το αρχικό σχέδιο του άρθρου 1 του Διακανονισμού διάφορα ονόματα

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Μάιος 12-24, Palmerston προς Ponsonby, 613, σ. 241-242.

και ιδιαίτερα το όνομα του λιμένος Φτελιό. Οι πρέσβεις μέχρι της τελευταίας στιγμής σαφώς γνώριζαν ότι κανένα τμήμα του Παγασητικού κόλπου δεν θα περιήρχετο στην Ελλάδα. Επομένως, δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή η απόφαση των οροθετών ως προς το ανατολικό άκρο των συνόρων. Γι αυτό καλούνται, βάσει νέων οδηγιών, να προβούν σε νέα αποτύπωση του τμήματος τούτου της οροθετικής γραμμής και να χαράξουν τούτο με τρόπο περισσότερο σύμφωνο προς τους όρους και το πνεύμα του Διακανονισμού της Κωνσταντινουπόλεως.

Για το λόγο αυτό θα πρέπει να ζητηθεί από την Ελλάδα και την Τουρκία να στείλουν επιτρόπους για την νέα χάραξη του τμήματος αυτού των συνόρων. Η μικρή λωρίδα γης, η οποία θα περιέλθει στην Τουρκία, δεν θα πρέπει να αποτελέσει αιτία ανησυχίας για τους Έλληνες, διότι, επειδή είναι τραχεία, δεν θα είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί από το τουρκικό ιππικό.¹

Η πρόταση αυτή, που ερχόταν σε αντίθεση με την μέχρι τώρα στάση των Μ. Δυνάμεων, η οποία ήταν σαφώς αρνητική σε οποιαδήποτε επαναδιαπραγμάτευση της χάραξης των συνόρων, οφείλεται σε μια προσπάθεια των Μεγάλων Δυνάμεων να καμφθεί η αδιαλλαξία της Πύλης, σε ένα διπλωματικό ελιγμό, «φοβούμενες τυχόν αντιδράσεις της Πύλης», ούτως ώστε η τελευταία να εκδώσει τα φιρμάνια για την προστασία των οροθετών για να μπορέσουν να φέρουν σε πέρας το έργο τους.

Η πρόταση που διατυπώνεται στο υπόμνημα αυτό για επαναχάραξη του ανατολικού τμήματος των συνόρων δεν ίσχυσε. Τούτο φαίνεται από το σημείωμα του Palmerston και τα δύο σχέδια - οδηγίες που έστειλε τον Ιούλιο του 1834 στον Baker, σύμφωνα με τα οποία η συνοριακή γραμμή παρέμενε στα σημεία που οι οροθέτες την είχαν χαράξει το 1832, σύμφωνα με τους όρους του Διακανονισμού.² Τούτο οφείλεται στην αποφασιστική, πείσιμονα τοποθέτηση του Άγγλου οροθέτη Baker, ο οποίος φέροντας μέσα του την εμπειρία και τους κινδύνους που αντιμετώπισε με τους συναδέλφους του κατά την διάρκεια

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Ιούν. 7-19, Υπόμνημα (F.O.), 845, σ. 365-368.

² Βλ. κεφάλαιο 2.

των εργασιών της Επιτροπής όλο αυτό το χρονικό διάστημα, επέμεινε μέχρι την τελευταία στιγμή στην χάραξη της βελτιωμένης για την Ελλάδα συνοριακής γραμμής, όπως την είχαν πραγματοποιήσει οι οροθέτες, αρνούμενος κατηγορηματικά να δεχθή μία οποιαδήποτε επαναχάραξη ακόμη και αυτών των ανατολικών συνόρων.

Την θέση του αυτή υποστήριξε ακράδαντα με τα διαβήματα που έκανε τόσο προς τις κυβερνητικές αρχές της χώρας του, όσο και προς την Διάσκεψη του Λονδίνου. Και τελικά κατόρθωσε να επηρεάσει αποφασιστικά τον Υπουργό Εξωτερικών της Αγγλίας. Στις οδηγίες-σχέδια που ο Palmerston έστειλε στον Baker, υπογράμμιζε ότι αν και μόνο για το ανατολικό άκρο της οροθετικής γραμμής μπορούσε να υπάρξει αμφιβολία, εντούτοις οι Τούρκοι αντιπρόσωποι ήταν εκείνοι που ζήτησαν να μην γίνει μνεία του Παγασητικού Κόλπου και του λιμένος Φτελιό στο άρθρο περί συνόρων του Διακανονισμού της Κωνσταντινουπόλεως. Και τόνιζε ότι η οροθετική γραμμή, όπως αυτή χαράχθηκε από τους οροθέτες, δεν ήταν αντίθετη από το πνεύμα και το γράμμα του Διακανονισμού. Εξάλλου όπως προέκυπτε από έγγραφο του Ρεϋνϋ Εφέντη, ο Χουσεϋν Βέης δεν είχε διατυπώσει κανένα παράπονο ως προς το ανατολικό άκρο της συνοριακής γραμμής, αν και είχε εκφράσει πολλές αντιρρήσεις ως προς τα άλλα τμήματα αυτής, όπως για την Πούντα, τις ακτές του Αμβρακικού κόλπου, και ιδίως για το Βελούχι.

Εξάλλου η περιοχή, η οποία θα περιερχόταν στους Τούρκους στο ανατολικό άκρο της γραμμής, εάν οι οροθέτες χάρασσαν τα σύνορα διά του Βελουχίου και όχι βορείως αυτού διά της τοποθεσίας Βρύση του Ζαχαράκη, ήταν βραχώδης και άγονος, χωρίς καμιά σημασία για τους Τούρκους. Αντίθετα, η ίδια περιοχή ήταν λίαν σημαντική για τους Έλληνες, διότι τους εξασφάλιζε καλύτερα και ασφαλέστερα σύνορα.

Επομένως θα ήταν αδικία οι Μ. Δυνάμεις να στερήσουν την Ελλάδα από ασφαλή σύνορα, τα οποία είχαν χαραχθεί από τους οροθέτες κατόπιν επιτόπιας μελέτης του εδάφους και να τους δώσουν άλλα λιγότερο ικανοποιητικά. Γι αυτό η Βρετανική Κυβέρνηση εξέφρασε την ικανοποίησή της και επεδοκίμασε τον τρόπο με τον οποίο ο Baker εξετέλεσε το έργο του, καθώς η χαραχθείσα υπό των οροθετών μεθόριος

εξεπλήρωνε απόλυτα τους όρους του Διακανονισμού της Κωνσταντινούπολεως.

Παρά τις τελευταίες εκκλήσεις των τριών πρεσβευτών στην Κωνσταντινούπολη, η Πύλη επέμεινε στην αδιάλλακτη στάση της. Ωστόσο ο Baker είχε αποφασίσει μαζί με τους συναδέλφους του να προχωρήσουν στην τελική σύνταξη των χαρτών βάσει των στοιχείων που είχαν συγκεντρώσει, και να αναφέρουν σχετικά στη Διάσκεψη του Λονδίνου¹. Παράλληλα επεστράφη ο προκαταρκτικός χάρτης των ελληνικών συνόρων, τον οποίο ο Baker είχε αποστείλει στον Palmerston στην ενημερωτική επιστολή του της 16^{ης} & 28^{ης} Μαΐου 1834. Μαζί εστάλησαν και τρία λιθογραφημένα αντίτυπα τούτου, για να χρησιμοποιηθούν για την σχεδίαση του οριστικού χάρτη².

Οι νέες οδηγίες του Palmerston προς τον Baker έλυναν τα χέρια στον τελευταίο και τον εξουσιοδοτούσαν εν λευκώ, να κινηθεί συμφώνως με τις προτάσεις που ο ίδιος είχε κάνει από πριν στις συνομιλίες του με τους συναδέλφους του. Παράλληλα αποτελούσαν επίσημη επιδοκιμασία της κυβέρνησής του για την τακτική που είχε ακολουθήσει μέχρι τώρα στο επίμαχο θέμα της οριοθέτησης.

6. ΠΡΟΣ ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ.

Στο μεταξύ η Πύλη προέβαλε και άλλο πρόσχημα προκειμένου να αρνηθεί την έκδοση των φιρμανιών για την προστασία των οροθετών. Απαίτησε από την Ελλάδα να καταβάλει εκ νέου την τελευταία δόση του ποσού της αποζημιώσεως προς αυτήν, επειδή ένας από τους πιστωτές της επέβαλε συντηρητική κατάσχεση επί των συναλλαγματικών, τις οποίες η Τουρκία προτίμησε να λάβει σε εξόφληση της τελευταίας δόσεως. Το αίτημα αυτό θεωρήθηκε ως παράλογο από την αγγλική διπλωματία.

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Ιούν. 7 & 19, Σημείωμα Palmerston, **846**, σ.368-369. και 1834 Ιούλ. 3 & 15, Σχέδιον Palmerston προς Baker , **847**, σ. 369 και 1834 Ιούλ. 20 & Αύγ. 1, Σχέδιον Palmerston προς Baker , **616**, σ. 243.

² *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Ιούν. 19 & Ιούλ. 1, Backhouse προς Baker , **844**, σ. 365.

Για το λόγο αυτό ο Ponsonby δήλωσε στον Ρεϋντ Εφέντη ότι η Βρετανική Κυβέρνηση¹ αδυνατούσε να αποδεχθεί μία τόσο παράλογη απαίτηση της Πύλης και να κατανοήσει τους λόγους, οι οποίοι την επηρέασαν στο ζήτημα της εκδόσεως των φερμανιών. Αν και προτιμούσε το έργο της διαχαράξεως των συνόρων να ολοκληρωθεί με την βοήθεια της Πύλης, εντούτοις η αδιάλλακτη στάση της τελευταίας ωθούσε αναπόφευκτα τους οροθέτες να κινηθούν χωρίς την συνδρομή της.

Επίσης ο Ponsonby απαίτησε από την Πύλη να αποδώσει στον Έλληνα Διπλωματικό Αντιπρόσωπο τα προνόμια που εδικαιούτο, συμμορφούμενη προς τις διεθνείς υποχρεώσεις της. Για το ίδιο θέμα, παρόμοιο διάβημα έγινε και από τον Γάλλο Πρέσβυ στην Κωνσταντινούπολη.

Στις 5 17 Αυγούστου 1834 ο Ponsonby ανακοίνωσε στον Ισαάκ Εφέντη ότι η Αγγλική Κυβέρνηση επέμενε να μην επανεξετασθεί ό,τι είχε ήδη αποφασισθεί από τους οροθέτες εν σχέσει προς τα ελληνικά σύνορα, και ότι ανέμενε την άμεση αποστολή προς τις τουρκικές αρχές της μεθορίου, των φερμανιών που θα εγγυούντο την προστασία των οροθετών. Ο Ισαάκ Εφέντης πείστηκε ότι θα ήταν ανωφελής κάθε περαιτέρω αντίδραση της Πύλης πάνω στο θέμα αυτό².

Στις 2 14 Αυγούστου 1834 ο Baker απέστειλε τους αξιωματικούς της Οροθετικής Επιτροπής Wilson και Dunne στο τμήμα των συνόρων μεταξύ Τατάρνας και Βελουχίου για περαιτέρω τοπογραφικές και γεωδαιτικές παρατηρήσεις. Γάλλοι και Ρώσοι αξιωματικοί απεστάλησαν για τους ίδιους λόγους στις περιοχές κοντά στο Ζητούνι (Λαμία).

Όλοι, μαζί με τους οροθέτες, συναντήθηκαν στο Άργος την τρίτη εβδομάδα του Σεπτεμβρίου του 1834. Ύστερα από δέκα συνεδριάσεις, απεφάσισαν ομοφώνως, «προ του κινδύνου να παραταθεί επ' αόριστον η αποστολή τους, να ολοκληρώσουν το έργο τους, εκπονώντας χάρτη των συνόρων υπό κλίμακα 1:150.000. Αποφάσισαν μάλιστα να δοθεί το ταχύτερο στις κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Υψηλής Πύλης»³. Τα

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Ιούνιος 24 Ιούλ. 6, Palmerston προς Ponsonby, **612**, σ. 240-241.

² *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Αύγ. 5 17, Ponsonby προς Palmerston, **638**, σ. 252.

³ *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Αύγ. 14 26, Baker προς Palmerston, **881**, σ. 382.

πρακτικά των συνεδριάσεων εστάλησαν στην Αγγλική Κυβέρνηση, η οποία και τα ενέκρινε με απόφασή της στις 15 ☞ 27 Οκτωβρίου 1834¹.

Η Πύλη άλλαξε στάση και άφησε σε εκκρεμότητα τον διορισμό του νέου Τούρκου επιτρόπου. Η Ελληνική Κυβέρνηση, σε απόδειξη της επιθυμίας της να μην επωφεληθεί σε βάρος της Πύλης, πήρε την απόφαση ο Έλληνας επίτροπος να απουσιάζει από την Επιτροπή όσο χρονικό διάστημα απουσιάζει και ο Τούρκος συνάδελφός του. Επομένως οι τρεις οροθέτες μπορούσαν πλέον να προχωρήσουν απρόσκοπτα στις εργασίες τους και να ολοκληρώσουν το έργο τους κατά την διάρκεια του χειμώνα 1834-1835.

Η καλή διάθεση της Πύλης φάνηκε από την επιστολή του Ρεϋς Εφέντη, την οποία προσεκόμισε ο Σεκίπ Εφέντης στην Ελληνική Γραμματεία των Εξωτερικών, που έδειχνε τη διάθεση της Τουρκίας να συνάψει φιλικές σχέσεις με την Ελλάδα ☞ επί ίσοις όροις☞².

Στο μεταξύ οι αξιωματούχοι Wilson και Dunne που είχαν σταλεί στο δυτικό και κεντρικό τμήμα των συνόρων για τοπογραφικές μελέτες προσεβλήθησαν από πυρετό, ενώ βρισκόνταν στα Άγραφα, γεγονός που τους ανάγκασε να επιστρέψουν για λίγο στο Καρπενήσι. Μετά την ανάρρωσή τους συμπλήρωσαν τον τριγωνισμό και την αναγνώριση του κεντρικού τμήματος των συνόρων. Την ίδια περίοδο οι Γάλλοι και οι Ρώσοι αξιωματούχοι ολοκλήρωσαν τις εργασίες τους και επέστρεψαν στο Άργος³.

Στις 28 Νοεμβρίου ☞ 10 Δεκεμβρίου 1834 ο Dunne παρέδωσε στην Οροθετική Επιτροπή τα τελευταία στοιχεία που υπελείποντο για την ολοκλήρωση του εκπονουμένου χάρτη⁴. Ο Baker σε επιστολή του προς τον νέο Υπουργό Εξωτερικών της Αγγλίας Wellington, στις 11 ☞ 23 Φεβρουαρίου 1835⁵, ανέφερε ότι συνεχίζονταν οι εργασίες της Επιτροπής για την σύνταξη του χάρτη των συνόρων, οι οποίες, όπως αναμενόταν

¹ *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Σεπτ.3 ☞ 15, Πρωτόκολλον αρ. 10, **884**, σ. 383-384.

² *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Σεπτ. 6 ☞ 18, Dawkins προς Palmerston, **793**, σ. 333-334.

³ *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Οκτ.10 ☞ 22, Baker προς Palmerston, **888**, σ. 385.

⁴ *M.E.I.* τομ. β', 1834 Νοέμ.28 ☞ Δεκ. 10, Baker προς Palmerston, **893**, σ. 387.

⁵ *M.E.I.*, τομ. γ', 1835 Φεβρ.11 ☞ 23, Baker προς Wellington, **415**, σ. 237.

επρόκειτο να ολοκληρωθούν τον Μάρτιο. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που είχε από την επιστολή του Πρέσβυ της Γαλλίας στην Κωνσταντινούπολη προς τον Barthelemy, η Οθωμανική Κυβέρνηση δεν επρόκειτο να αντιταχθεί στον τρόπο με τον οποίο η Επιτροπή θα ετερμάτιζε τις εργασίες της.

Στις 18 ☞ 30 Μαρτίου 1835 ο Baker σε νέα του επιστολή¹ προς τον Υπουργό Εξωτερικών της Αγγλίας ανέφερε ότι οι χάρτες των Ελληνικών συνόρων ήταν έτοιμοι για να επιδοθούν στις κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Πύλης. Βασιζόμενος στο γεγονός ότι η κυβέρνηση του ενέκρινε τα μέτρα που είχε λάβει κατά την φάση αυτή των εργασιών της Επιτροπής, δεν αμφέβαλλε για την ανάγκη να επιδοθούν οι χάρτες αμέσως. Οι συνάδελφοί του όμως δίσταζαν να συμφωνήσουν με το μέτρο αυτό, διότι δεν είχαν, όπως ισχυρίζονταν, στη διάθεσή τους σχετικές οδηγίες από τις κυβερνήσεις τους, αλλά ακόμη και επειδή οι πρέσβεις των χωρών τους στην Κωνσταντινούπολη δεν τους είχαν ενημερώσει για την πορεία των συζητήσεών τους με την Πύλη. Έτσι ο Baker βρέθηκε σε δύσκολη θέση. Προχωρώντας ωστόσο στην εκτέλεση των αποφάσεων της Επιτροπής, διέταξε τους απεσπασμένους σ' αυτήν αξιωματούχους του να ετοιμάσουν αντίγραφο του χάρτη, για να τον στείλουν στο Αγγλικό Υπουργείο Εξωτερικών.

Στις 23 Μαρτίου ☞ 4 Απριλίου 1835, ο Scalon ανακοίνωσε επίσημα στον Baker ότι είχε λάβει έγγραφο του Nesselrode με ημερομηνία 13 ☞ 25 Ιανουαρίου, με το οποίο επληροφορείτο ότι η Διάσκεψη του Λονδίνου είχε αρχίσει ξανά τις διαβουλεύσεις της σχετικά με τον τρόπο συμπληρώσεως της οροθεσίας του Ελληνικού Κράτους και ότι είχε διαταγή να μην προβεί στην παράδοση του εκπονηθέντος χάρτη πριν λάβει ειδικές οδηγίες από τους αντιπροσώπους των τριών Δυνάμεων στην Κωνσταντινούπολη. Όμως ο Baker και ο Barthelemy επειδή έκριναν ότι το έγγραφο αυτό δεν ήταν τόσο ισχυρό, ώστε να αναστείλει την πορεία που ακολούθησαν τους τελευταίους οκτώ μήνες, αποφάσισαν, μαζί με τον Scalon, να μεταβούν στη Κωνσταντινούπολη, για να έλθουν σε προσωπική επαφή με τους πρέσβεις των χωρών τους, να απαντήσουν στις αντιρρήσεις της Πύλης,

¹ *M.E.I.*, τομ. γ', 1835 Μάρτ. 18 ☞ 30, Baker προς Wellington, **418**, σ. 237-238.

και να ζητήσουν, μέσω των τελευταίων, την αποδοχή του χάρτη από αυτήν¹.

Η πρότασή τους αυτή εγκρίθηκε από τις κυβερνήσεις τους. Οι οροθέτες έφθασαν στην Κωνσταντινούπολη στις 1 ☞ 13 Μαΐου 1835. Την επομένη επικοινωνήσαν με τους πρέσβεις των χωρών τους, στους οποίους εμπιστεύθηκαν τις διαπραγματεύσεις για την διευθέτηση του ζητήματος της αποδοχής του χάρτη των ελληνοτουρκικών συνόρων εκ μέρους της Πύλης. Μάλιστα τους διαβεβαίωσαν ότι ήταν έτοιμοι να άρουν τις τυχόν αντιρρήσεις του Ρεϋϋς Εφέντη, αποδεικνύοντας σ' αυτόν ότι η γραμμή των συνόρων χαράχθηκε σύμφωνα με τους όρους του Διακανονισμού της Κωνσταντινουπόλεως, και ότι δεν ήταν δυνατόν να χαραχθεί άλλη γραμμή εντός των προδιαγραφέντων ορίων².

Στις 20 Μαΐου ☞ 1 Ιουνίου 1835 οι οροθέτες, αφού πρώτα υπέγραψαν τον χάρτη, τον παρέδωσαν στους πρέσβεις των Μ. Δυνάμεων στην Κωνσταντινούπολη καθώς και υπόμνημα με το οποίο ανασκευάζονταν οι αντιρρήσεις του Τούρκου επιτρόπου κατά της οροθεσίας. Ο Ρεϋϋς Εφέντης όμως δεν ικανοποιήθηκε από το υπόμνημα αυτό και ζήτησε από τους πρεσβευτές να του δώσουν περαιτέρω διευκρινήσεις για την οροθεσία.

Στις 31 Μαΐου ☞ 12 Ιουνίου 1835, οι οροθέτες έγιναν δεκτοί από τον Ρεϋϋς Εφέντη. Κατά την διάρκεια της συζητήσεως, που διήρκεσε τέσσερις ώρες, ήταν παρόν και ο Τούρκος επίτροπος Χουσεϋν Βέης. Ο Ρεϋϋς Εφέντης απέσυρε όλες τις αντιρρήσεις του, εκτός από αυτήν που αφορούσε τη θέση Βρύση του Ζαχαράκη, επιμένοντας ότι η συνοριακή γραμμή έπρεπε να χαραχθεί διά του Βελουχίου. Με την πρόφαση αυτή αρνήθηκε να αποδεχτεί τον χάρτη με την δικαιολογία ότι οι οροθέτες, χαράσσοντας την συνοριακή γραμμή, ώστε αυτή να μη διέρχεται διά του Βελουχίου, αλλά βορείως αυτού, δεν συμμορφώθηκαν με το γράμμα του Διακανονισμού. Από την άλλη πλευρά οι οροθέτες υποστήριξαν ότι η επιλογή της Βρύσης του Ζαχαράκη ως του σημείου συναντήσεως των τριών οροσειρών της περιοχής, Πίνδου 'Οθρους και Οίτης, αντί του όρους

¹ *M.E.I.*, τομ. γ', 1835 Μάρτ.27 ☞ Απρ. 8, Baker προς Wellington , 420, σ. 238.

² *M.E.I.*, τομ. γ', 1835 Μάιος 14 ☞ 26, Baker προς Palmerston , 427, σ. 240.

Βελούχι, υπήρξε δικαία, προς όφελος και των δύο πλευρών. Ο Ρεϋς Εφέντης όμως επέμεινε στην άρνητική του στάση. Τότε οι τρεις οροθέτες δήλωσαν ξεκάθαρα στον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών ότι ήταν αδύνατη μια οποιαδήποτε αναθεώρηση της ήδη χαραχθείσης οροθετικής γραμμής. Αποτέλεσμα της συναντήσεως ήταν ο χάρτης να παραμείνει στα χέρια των οροθετών.

Ο Baker απογοητεύθηκε από την τροπή της κατάστασης, διότι οι οροθέτες παρά τις μεγάλες τους προσπάθειες δεν είχαν κατορθώσει να δώσουν το χάρτη και επειδή οι πρέσβεις των Δυνάμεων δεν ήταν έτοιμοι να ασκήσουν πίεση στην Πύλη ώστε να τον αποδεχθεί. Κατόπιν τούτων ζήτησε νέες οδηγίες από τον Palmerston και από την Διάσκεψη του Λονδίνου, δεδομένου ότι όλα τα μέσα που διέθετε για περαιτέρω προώθηση του ζητήματος είχαν εξαντληθεί. Θεωρώντας μάλιστα ως περιττή πλέον την παραμονή του στην Κωνσταντινούπολη, ο Baker επέστρεψε στην Ελλάδα για να παραδώσει αμέσως στην Ελληνική Κυβέρνηση τον προοριζόμενο γι αυτήν χάρτη των συνόρων, ο οποίος είχε μείνει στο Ναύπλιο. Φοβόταν μήπως εξαιτίας των αντιδράσεων της Πύλης διαταραχτεί η μέχρι τότε σύμπνοια των οροθετών.

Ο Scalon όμως δεν αποδέκτηκε την πρόταση του συναδέλφου του Baker γι αυτό αρνήθηκε να υπογράψει και να επιδώσει μαζί με τους συναδέλφους του στην Ελληνική Κυβέρνηση τον χάρτη των ελληνοτουρκικών συνόρων, με το επιχείρημα ότι «ο εις Κωνσταντινούπολιν Πρέσβυς της Ρωσίας έκρινεν ότι, επειδή οι εις την πόλιν αυτήν πρέσβεις των συμμάχων ανέφερον εις τας αυλάς των τας αντιρρήσεις της Τουρκίας ως προς την γραμμήν των συνόρων, οι οροθέται ώφειλον να αποφύγουν να επιδώσουν τον χάρτην εις την ως άνω Κυβέρνησιν»¹.

Επομένως, σύμφωνα με τον Scalon, έπρεπε να αναμένουν οι οροθέτες νέες οδηγίες από τις κυβερνήσεις τους. Ο Baker αντέταξε στον ισχυρισμό του Ρώσου οροθέτη ότι δεν είχε λάβει από τον Άγγλο Πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη καμία πληροφορία «περί της φύσεως της αναφοράς των ως άνω πρέσβεων», δεν νομίζει όμως «μέχων υπ' όψιν του τας αρχικάς προς τους οροθέτας οδηγίας, ότι οιαδήποτε αντίρρησης,

¹ *M.E.I.*, τομ. γ', 1835 Ιουλ. 16 ☞ 28, Baker προς Palmerston, 433, σ. 242.

προβαλλομένη υπό της Τουρκίας ή της Ελλάδος ως προς την οροθεσίαν, δύναται να εμποδίση τούτους να εκτελέσουν το καθήκον τους»¹.

Ο Γάλλος οροθέτης συμφώνησε με τον Baker ότι «λόγω του επείγοντος της υποθέσεως» μπορούσαν οι δύο, «ως αποτελούντες την πλειοψηφίαν της επί της οροθεσίας Επιτροπής» να υπογράψουν και να επιδώσουν το χάρτη στην Ελληνική Κυβέρνηση, χωρίς να περιμένουν την συγκατάθεση του Ρώσου συναδέλφου τους. Για τον λόγο αυτό ο Baker ζήτησε την συγκατάθεση του Palmerston, καθώς και την αποστολή νεωτέρων οδηγιών. Έκρινε μάλιστα σκόπιμο, «λόγω της επικρατούσης αβεβαιότητας ως προς τον τερματισμό του έργου των οροθετών, να μην απαλλάξει των καθηκόντων των τους Dunne και Wilson»².

Όμως η στάση της Πύλης μετεβλήθη κατόπιν των εύστοχων διπλωματικών κινήσεων των τριών Δυνάμεων, ιδιαίτερα της αγγλικής πολιτικής. Στην μεταβολή της στάσης της συνέβαλε και η εκρηκτική κατάσταση που επικρατούσε στα Βαλκάνια την περίοδο αυτή, καθώς οι Βαλκανικοί λαοί βρίσκονταν στην πορεία της αφύπνισης της εθνικής τους συνείδησης και της προετοιμασίας της απελευθέρωσής τους από τον οθωμανικό ζυγό. Ήδη η Σερβία είχε ελευθερωθεί το 1830. Επαναστατικά κινήματα προετοιμάζονταν στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Αλλά και η Ρωσία εξακολουθούσε να είναι η προστάτιδα των καταπιεζομένων Σλάβων και να θέλει τον κυρίαρχο ρόλο στην περιοχή των Βαλκανίων. Το μέτωπο με την Ελλάδα έπρεπε να κλείσει.

Στις 8 & 20 Δεκεμβρίου 1835 οι τρεις Πρεσβευτές στην Πύλη συνέταξαν την «ομόγραφον διακοίνωσιν των πρέσβειων των Τριών Δυνάμεων προς την Υψηλήν Πύλην περί του οροθετικού χάρτου». Εκεί αναφέρεται ότι «οι υποσημειούμενοι Αντιπρόσωποι των τριών μεσολαβουσών Δυνάμεων, ειδοποιηθέντες παρά της Α. Ε. του Ρεϋς-Εφέντη της Υψηλής Πύλης, ότι είχε λάβει τας αναγκαίας διαταγάς, ίνα δεχθή τον Χάρτη των ορίων της Ελλάδος, τον παρά των οροθετών Επιτρόπων συνταχθέντα δυνάμει του συμβιβασμού της 9 & 21 Ιουλίου, 1832, συνεννοήθησαν, ίνα συντάξωσι την παρούσαν διακοίνωσιν, δι' ης θέλει συνοδευθή η παράδοσις του ειρημένου εγγράφου, (δηλ του χάρτου)

¹ Ενθ< ανωτ.

² *M.E.I.*, τομ. γ', 1835 Αύγ. 15 & 27, Baker προς Palmerston, 437, σ. 243.

και ίνα καθιερώσωσιν εν αυτή την έκφρασιν της ευχαριστήσεώς των διά την ευτυχή λύσιν της προκειμένης υποθέσεως.»¹.

Στην απάντησή του στις 18 ☞ 30 Δεκεμβρίου 1835, ο Ρεϋς Εφέντης αποδέχθηκε εκ μέρους της χώρας του τον οροθετικό χάρτη υπογραμμίζοντας ότι «ο χάρτης των οριστικών ορίων της Ελλάδος, ο συνοδεύων την ομόγραφον διακοίνωσιν, την παρά των Ημετέρων φίλων των Κυρίων Αντιπροσώπων των Τριών Αυλών άρτι επιδοθείσαν προς την Υψηλήν Πύλην, ελήφθη και εγένετο δεκτός συνεπεία των υποσχέσεων και διαβεβαιώσεων των περιεχομένων εν τη προηγουμένη διακοίνώσει των ΑΑ. ΕΕ. Προς δήλωσιν τούτου συνετάξαμεν και παραδίδομεν προς τους ρηθέντας φίλους Ημών την παρούσαν επίσημον διακοίνωσιν, δραττόμενοι της ευκαιρίας ίνα τοις προσφέρωμεν την διαβεβαίωσιν της Ημετέρας φιλίας.»².

Την είδηση αυτή έλαβε με ιδιαίτερη ικανοποίηση ο Baker από τον Lyons και συνεχάρει τον Palmerston, «ο οποίος ειργάσθη όσον ουδείς άλλος διά την ανεξαρτησίαν της Ελλάδος»³, για το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων με την Πύλη, το οποίο «ως πιστεύει, οφείλεται εις την υπό της Διασκέψεως του Λονδίνου σταθεράν υποστήριξιν της επί της Οροθεσίας Επιτροπής.»⁴.

Στις 6 ☞ 18 Ιανουαρίου 1836 η Οροθετική Επιτροπή επέδωσε στον Όθωνα τον χάρτη των συνόρων⁵. Ενώ ο Baker κατόπιν της αποδοχής του χάρτη από την Πύλη και της οριστικής ρυθμίσεως του θέματος, συνεχάρει τον Lyons «διά τον τερματισμόν των διαπραγματεύσεων, διά των οποίων καθωρίσθησαν τελικώς τα σύνορα της Ελλάδος και της Τουρκίας κατά τρόπον εξασφαλίζοντα την ησυχίαν και την αμοιβαίαν ασφάλειαν των

¹ Α. Ι. Σούτσος, *Συλλογή των εις το εξωτερικόν δημόσιον δίκαιον της Ελλάδος αναγομένων επισήμων εγγράφων, εκπονηθείσα κατ' επιταγήν και δημοσιευθείσα κατ' έγκρισιν του επί του Β. Οίκου και των Εξωτερικών Σχέσεων Υπουργείου*, Αθήναι 1858, σ. 324.

² Ενθ' ανωτ. σ. 324-325.

³ *M.E.I.*, τομ. γ', 1836 Ιαν. 9 ☞ 21, Baker προς Palmerston , **450**, σ. 247.

⁴ *M.E.I.*, τομ. γ', 1835 Δεκ. 16 ☞ 28, Baker προς Palmerston , **445**, σ. 245.

⁵ *M.E.I.*, τομ. γ', 1836 Ιαν. 9 ☞ 21, Baker προς Palmerston , **450**, σ. 247.

δύο χωρών.»¹ αλλά και «διά τας προσπαθείας του προς διευκόλυνσιν της επιδόσεως του χάρτου εις την Ελληνικήν Κυβέρνησιν»².

Αλλά και ο Lyons συγχαίρων τον Baker για τον επιτυχή τερματισμό του έργου της Επιτροπής επεσήμανε «ότι αι δυσκολίαι τας οποίας το έργον τούτο παρουσιάζει αντιμετώπισθησαν επιτυχώς χάρις εις την ικανότητα και την δραστηριότητα τόσο του Baker όσο και των Dunne και Wilson»³.

Παράλληλα οι τρεις οροθέτες σε επιστολή τους στις 9 ☞ 21 Ιανουαρίου έστειλαν «ταυτόσημον έκθεσιν των οροθετών» προς την Διάσκεψη του Λονδίνου, η οποία βασίστηκε στις πληροφορίες που έλαβαν από τους αντιπροσώπους τους στην Κωνσταντινούπολη ότι «η Πύλη συγκατετέθη επί τέλους να δεχθή το έτερον ταυτόσημον αντίτυπον του ως άνω χάρτου.»⁴.

Σ' αυτήν αναφέρεται ότι οι οροθέτες «κατόπιν της αποδοχής υπό της Πύλης του χάρτου των ελληνικών συνόρων, επέδωσαν εις την Ελληνικήν Κυβέρνησιν το έτερον αντίτυπον του χάρτου τούτου, και εκφράζεται ικανοποίησις τούτων, διότι ετερματίσθη ούτως η μακρά αποστολή των, κατά την οποίαν επεκράτησε μεταξύ των πλήρης συμφωνία, ως υπεδείχθη εις αυτούς υπό της Διασκέψεως του Λονδίνου.»⁵.

Το επισφράγισμα της μακράς προσπάθειας των οροθετών και η επικύρωση και επιβράβευση των κόπων τους υπήρξε το Πρωτόκολλο του Λονδίνου της 18 ☞ 30 Ιανουαρίου 1836, το οποίο εκήρυττε και τυπικά την λήξη των εργασιών της Οροθετικής Επιτροπής μετά την εκ μέρους της Πύλης αποδοχή στις 18 ☞ 30 Δεκεμβρίου 1835 του χάρτη των ελληνοτουρκικών συνόρων. Οι σύνεδροι κατόπιν τούτου «επιθυμούν όπως, επί τ□ διαπιστώσει ότι η υπόθεσις αυτή έληξε, διερμηνεύσουν προς τους οροθέτας την επιδοκιμασίαν των διά τον τρόπον με τον οποίον

¹ *M.E.I.*, τομ. γ', 1836 Ιαν. 6 ☞ 18, Baker προς Lyons, **252**, σ. 147.

² *M.E.I.*, τομ. γ', 1836 Ιαν. 9 ☞ 21, Baker προς Palmerston, **450**, σ. 247.

³ *M.E.I.*, τομ. γ', 1836 Ιαν. 7 ☞ 19, Lyons προς Baker, **912**, σ. 421.

⁴ *M.E.I.*, τομ. γ', 1836 Ιαν. 9 ☞ 21, Baker προς Palmerston, **450**, σ. 246-247.

⁵ *M.E.I.*, τομ. γ', 1836 Ιαν. 9 ☞ 21, Baker, Scalon, Barthelemy προς την εν Λονδίνω Διάσκεψιν, διακοίνωσις, **451**, σ. 247.

εξετέλεσαν το ανατεθέν εις αυτούς έργον, και εκφράσουν εις τους αντιπροσώπους των δυνάμεων εις την Κωνσταντινούπολιν την ικανοποίησιν των διά τον τρόπον με τον οποίον ενήργησαν ούτοι κατά τας τελευταίας συζητήσεις των με την Πύλην τας αφορώσας εις τον καθορισμόν των ελληνοτουρκικών συνόρων»¹. Παράλληλα με το ίδιο Πρωτόκολλο ρυθμίζονταν τα θέματα των μεταναστεύσεων των Ελλήνων που έμεναν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και των Τούρκων που αντίστοιχα έμεναν στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα οριζόταν ότι «η προθεσμία ενός έτους η δοθείσα προς τον σκοπόν αυτόν εις τους Έλληνας διά των πρωτοκόλλων της 22ας Ιανουαρίου ☞ 3ης Φεβρουαρίου 1830 και της 4ης ☞ 16ης Ιανουαρίου 1830, ως και η προθεσμία ενός ημίσεος έτους η παρασχεθείσα διά τον αυτόν λόγον εις τους Τούρκους διά του διακανονισμού της 9ης ☞ 21ης Ιουλίου 1832 άρχονται από της ημέρας της επιδόσεως εις τας κυβερνήσεις της Ελλάδος και της Πύλης του χάρτου των ελληνικών συνόρων, και ότι συνεπώς αι δύο αύται προθεσμίαι άρχονται από της 27ης Νοεμβρίου ☞ 9ης Δεκεμβρίου 1835, ημέραν κατά την οποία επεδόθη ο χάρτης ούτος εις την Πύλην.»².

Αποτέλεσμα των διατάξεων αυτών υπήρξε να σπεύσουν στο νεοσύστατο Ελληνικό Κράτος μεταξύ άλλων πολλοί Ηπειρώτες, αρκετοί από τους οποίους διαδραμάτισαν σπουδαίο ρόλο σε όλα τα επίπεδα της διοικητικής, της εκπαιδευτικής και της πολιτικής συγκρότησης του κράτους. Βέβαια και άλλοι παράγοντες απετέλεσαν αίτια για την μετακίνηση αυτή των ελληνικών πληθυσμών, όπως η καταπίεσή τους από τους Τούρκους, ο πόθος της ελευθερίας, οι επιδρομές των ατάκτων ληστοσυμμοριών, η εξασφάλιση ασφαλούς διαβίωσης και επιβίωσης στην ελεύθερη πατρίδα. Οι περισσότεροι από αυτούς εγκαταστάθηκαν, όπως προβλεπόταν, «εις την Στερεάν Ελλάδα, πιθανώς εις Βουδουνίτσαν.»³, ελπίζοντες πάντοτε στην ελευθερία της ιδιαίτερης πατρίδας των.

¹ *M.E.I.*, τομ. γ', 1836 Ιαν. 18 ☞ 30, Πρωτόκολλον του Λονδίνου, **24**, Αθήναι 1987, σ. 24-25.

² *M.E.I.*, τομ. γ', 1836 Ιαν. 18 ☞ 30, Πρωτόκολλον του Λονδίνου, **25**, σ. 25-26.

³ *M.E.I.*, τομ. β', 1834 Ιαν. 27 ☞ Φεβρ. 8, Dawkins προς Palmerston, **24**, σ. 262.

Η χάραξη των πρώτων συνόρων της Ελλάδας υπήρξε αναμφίβολα ένα από τα μεγαλύτερα και σπουδαιότερα γεγονότα τομής στην ιστορία του νεοσύστατου κράτους. Αποδείκτηκε ως το πλέον δύσκολο εγχείρημα που έθεσε σε δοκιμασία τις διαθέσεις και τις προθέσεις όχι μόνο της Τουρκίας, που πάντοτε μηχανευόταν τον καταποντισμό του νέου κράτους, αλλά και των Μ. Δυνάμεων, που παρά την αποφασιστικότητά τους να επιλύσουν το θέμα της χάραξης των συνόρων, πάντοτε κινιόταν και αποφάσιζαν με βάση τα συμφέροντά τους στον μείζονα χώρο της νοτιοανατολικής Ευρώπης και της Εγγύς Ανατολής.

Ο χώρος της Ηπείρου έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της χάραξης των συνόρων. Η άρνηση του Εμίν Πασά, και η απαγόρευση της συνέχισης του έργου των οροθετών στην περιοχή του Αμβρακικού, οι συνεχείς επιδρομές των ληστοσυμμοριών των Αλβανών και των άτακτων Ελλήνων οπλαρχηγών στα ελληνοτουρκικά σύνορα της 'Ηπείρου, που επεκτάθηκαν κατά μήκος των συνόρων, η ως εκ τούτου αίτηση των οροθετών για προστασία από την Πύλη και τις τοπικές τουρκικές και ελληνικές αρχές, η συνεχής και επίμονη άρνηση της Πύλης να παράσχει σ' αυτούς την αναγκαία βοήθεια και προστασία και η άρνηση να αποδεχτεί τον σχεδιασθέντα υπό των οροθετών τελικό χάρτη, συνετέλεσαν στην αποφασιστικότερη ανάμειξη των Μεγάλων Δυνάμεων. Όμως ένα μεγάλο μέρος, όπως η 'Ηπειρος, η Θεσσαλία, η Μακεδονία, η Θράκη, η Μ. Ασία, εξακολουθούσε να είναι αλύτρωτο περιμένοντας και ελπίζοντας την ελευθερία και την εθνική ανεξαρτησία.

